

Eindverslag

Stakeholderconsultatie actieplan groei biologische productie en consumptie

Februari – mei 2022

Colofon

Deze consultatie is uitgevoerd door participatie-bureau Facilitating Company in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Vanuit Facilitating Company hebben dialogexperts Danny van den Boom en Frans van Rheenen de consultatie-dialoog ontworpen en de uitvoering ervan gefaciliteerd.

Het eindverslag en alle 4 deelverslagen zijn te downloaden op <https://participatie-biologisch.nl>.

Voor meer informatie over de inhoud van dit eindverslag en het vervolg van deze consultatie kunt u zich wenden tot het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Voor meer informatie over de aanpak en uitvoering van deze consultatie kunt u zich wenden tot Facilitating Company

Den Haag, 10 mei 2022

Danny van de Boom

Frans van Rheenen

<https://facilitatingcompany.nl>

Info@facilitatingcompany.nl

+31 (0) 88 3030630

Inhoudsopgave

Colofon	2
Leeswijzer	4
Hoofdstuk 1: Samenvatting dialoogronde Verkennen: vragen, inzichten, zorgen en wensen in relatie tot het vraagstuk 'Vergroten van de biologische productie en consumptie in Nederland'	7
Hoofdstuk 2: Samenvatting dialoogronde Verrijken: inventarisatie ideeën en oplossingen voor vraag- en zorgpunten	23
Hoofdstuk 3: Samenvatting dialoogronde Voorkeuren: focus in de ideeën en oplossingen	36
Hoofdstuk 4: Samenvatting dialoogronde Verdiepen: concretiseren van voorkeursideeën en -oplossingen naar actiepunten	52

Leeswijzer

Beste lezer van dit verslag,

Voor je ligt het eindverslag van de online stakeholderconsultatie voor het Nederlandse actieplan groei biologische productie en consumptie. In dit verslag zijn de samenvattingen van de verschillende rondes die in de consultatie zijn doorlopen, samengevoegd.

Waarom is deze consultatie uitgevoerd?

De Europese Commissie heeft in de Farm-to-Fork-strategie en het Organic Action Plan de ambitie uitgesproken dat in 2030 25% van het Europese landbouwareaal biologisch moet zijn. Aan elke lidstaat van de Europese Unie is gevraagd om te komen met een nationale strategie met een ambitie en maatregelen die passen bij de lokale situatie. In Nederland maakt het ministerie van LNV hiervoor een actieplan. Het ministerie wilde diverse partijen uit de samenleving uitnodigen om mee te denken over welke acties nodig en wenselijk zijn, zoals boeren, vertegenwoordigers van de (biologische) landbouw, ketenpartijen (leveranciers, transporteurs, verwerkers, handelaren, retailers), onderzoekers, overheden, financiers, NGO's en consumenten. De kennis, ervaring en input van al deze partijen is van belang om te komen tot een effectieve set van acties die beschrijven wat er nodig is, door wie en wanneer.

Vormgeving stakeholderconsultatie

Van februari tot en met eind april 2022 is in opdracht van LNV een online interactieve dialoog door Facilitating Company vormgegeven en gefaciliteerd waaraan iedereen die wilde bijdragen kon deelnemen. Bijna 400 betrokkenen van verschillende stakeholdergroepen hebben bijgedragen aan ideeën, randvoorwaarden en (voorkeurs) oplossingsrichtingen.

De online dialoog is in 4 rondes is gevoerd: verkennen, verrijken, voorkeuren en verdiepen. De resultaten van iedere ronde is per hoofdstuk in dit eindverslag opgenomen.

1) Verzamelen inschrijven	2) Verkennen vraagstuk en deelnemers	3) Verrijken ideeën en oplossingen
Je schrijft je in als deelnemer aan de consultatie, zodat we je kunnen informeren over alle stappen en alle resultaten.	Iedereen kijkt anders. Hier vragen we je vragen, inzichten, zorgen, wensen en verwachtingen te delen en om te reageren op anderen.	Hier inventariseren we bestaande en/of bedenken we nieuwe ideeën en oplossingen voor de vraag- en zorgpunten.
4) Voorkeuren focus aanbrengen	5) Verdiepen reflectie en concretiseren	6) Voortzetten afsluiten en next steps
We brengen focus aan in de ideeën en oplossingen door je te vragen aan te geven wat jij de beste ideeën en oplossingen vindt om de vraag- en zorgpunten aan te pakken.	Hier gaan we de voorkeursideeën en -oplossingen concretiseren naar actiepunten. Welke stappen en acties zijn daarvoor volgens jou nodig en wie draagt bij en wat gaat mee- of tegenwerken?	De consultatie wordt afgesloten. Je ontvangt het eindverslag, je kunt feedback geven over het proces en je wordt geïnformeerd over het vervolg.

In de **eerste** dialoogronde '**Verkennen**' is diverse deelnemers aan de hand van 8 vragen gevraagd naar hun eerste gedachten over het vraagstuk 'vergroten van de biologische productie en consumptie in Nederland'. Doel van deze stap was om een beeld te krijgen hoe de verschillende deelnemers tegen het vraagstuk aankijken zodat in het vervolg van de dialoog hierop kan worden aangesloten. Dat heeft geleid tot veel reacties op de gestelde vragen en geeft inzicht in de vragen, inzichten, zorgen, wensen, ideeën en verwachtingen die er leven. Het resultaat van deze ronde is samengevat in 9 thema's om verder te onderzoeken.

In de **tweede** dialoogronde '**Verrijken**' is diverse deelnemers gevraagd naar ideeën en mogelijke oplossingen voor de vraagstukken die spelen binnen de 9 thema's. Alle genoemde ideeën, meningen en randvoorwaarden per thema zijn als aandachtspunt opgenomen in de samenvatting van dit verslag. Per thema zijn circa 10 aandachtspunten benoemd. (totaal circa 90 aandachtspunten).

In de **derde** dialoogronde '**Voorkeuren**' stond het aanbrengen van focus in de ideeën en mogelijke oplossingen die in de tweede dialoogronde 'Verrijken' zijn aangedragen centraal. Per thema uit de eerste dialoogronde is van de genoemde ideeën en oplossingen een lijst met aandachtspunten gemaakt in de vorm van stellingen. Deelnemers aan de consultatie is gevraagd om in de derde ronde per thema aan te geven welke 3 aandachtspunten volgens hen het belangrijkste zijn om in Nederland de komende jaren aan te werken, hun zgn. voorkeuren. Het resultaat van deze ronde is een focuslijst met 13 (hoofd)aandachtspunten geworden (zie onder).

Dialoogronde 1 heeft 9 thema's opgeleverd om verder te onderzoeken:

- 1) Nederlandse ambitie
- 2) Rol consumenten
- 3) Aandeel verkoopkanalen
- 4) Prijsstelling
- 5) Internationale markt
- 6) Omschakelen
- 7) Beschikbaarheid grond
- 8) Onderzoek en
- 9) Onderwijs

In de **vierde** dialoogronde '**Verdiepen**' van de consultatie stond de (SMART) concretisering en vertaling naar actiepunten van de 13 (hoofd)aandachtspunten uit de derde dialoogronde 'Voorkeuren' centraal.

13 (Hoofd)aandachtspunten:

1. Er moet bij de consument meer kennis en bewustzijn komen over de verschillen tussen biologische en reguliere landbouw, inclusief de prijs.
2. Het aanbod van biologische producten moet niet alleen groeien bij supermarkten, ook in de horeca, catering, slagerijen, groenteboeren, bakkers, tuincentra en de online verkochte maaltijdboxen.
3. Alle overheden en semi-overheden moeten in hun kantines meer biologische producten aanbieden om de vraag naar biologische producten te vergroten.
4. Het is belangrijk/essentieel om het prijsverschil tussen biologische en gangbare producten te verkleinen. True pricing en btw verlaging zijn twee opties die daarbij interessant zijn en die al veel in de stakeholderconsultatie zijn genoemd.
Over beide onderwerpen wordt momenteel al veel nagedacht, maar zijn er ook andere opties om het prijsverschil te verkleinen?
5. Er moet meer samenwerking komen binnen de EU om de biologische sector te doen groeien, bijvoorbeeld op het gebied van technologische ontwikkeling, productontwikkeling en promotie van biologische consumptie.
6. Er moet worden ingezet op zowel de nationale als de internationale afzetmarkt voor biologische producten.
7. De kosten van omschakeling mogen niet alleen voor rekening komen van omschakelende boeren/tuinders.

8. Alle partijen in een voedselketen moeten met elkaar het commitment aangaan om om te schakelen naar biologische producten.
9. Voor biologische boeren is het van groot belang dat landbouwgrond niet verdwijnt voor het gebruik voor zonne(panelen)velden en andere bestemmingen.
10. Alle overheden moeten bij het verpachten van eigen grond een preferente behandeling geven aan biologische producenten.
11. Er moet meer budget beschikbaar komen specifiek voor biologisch onderzoek en deze sector moet expliciet worden benoemd in onderzoeksprogramma's en -calls. Veel deelnemers aan de consultatie wensen dat er meer biologisch onderzoek wordt gedaan. De stakeholderconsultatie heeft al veel ideeën voor onderzoek opgeleverd o.a. op het gebied van duurzaamheid, de keten en de consument. We zouden ook graag onderzoeksvragen in beeld willen hebben voor de afzonderlijke biologische sectoren (plantaardig en dierlijk). Al deze onderzoeksvragen vormen namelijk mogelijke bouwstenen voor de kennisagenda biologisch die we vanuit LNV willen opstellen.
12. Groene / agrarische opleidingen moeten biologische landbouw meenemen als vast onderdeel van het curriculum en zich niet alleen oriënteren op gangbare landbouw.
13. Opleidingen in food (MBO en HBO) moeten kennis over biologische landbouw en biologische producten opnemen als verplicht leerdoel in hun opleiding.

Per (hoofd)aandachtspunt zijn de volgende vragen beantwoord:

1. **hoe** kunnen de 13 (hoofd)aandachtspunten het best gerealiseerd worden
2. **wie** kan wat doen
3. **wat** is daarvoor nodig en
4. **welke** ontwikkelingen en/of factoren kunnen mee- of tegenwerken?

In de samenvatting van deze ronde staan de voorgestelde actiepunten om de (hoofd)aandachtspunten te kunnen realiseren.

Per dialoogronde vind je ook een overzicht van de verschillende stakeholdergroepen die hebben deelgenomen aan alle interactieve dialoogronden.

Als je meer wilt weten over wat er allemaal precies is gedeeld in de dialoog, kun je kijken naar de [verschillende deelverslagen per ronde](#). In ieder deelverslag vind je naast de samenvatting alle antwoorden die door de deelnemers zijn gegeven op de gestelde vragen (de integrale dialoog).

Wat gebeurt er met de resultaten van de consultatie?

Het ministerie van LNV neemt de resultaten van deze consultatie mee in het opstellen van het actieplan. Dit actieplan vormt het vertrekpunt voor de uitvoering van de acties die moeten leiden tot daadwerkelijke groei van biologische productie en consumptie. Voor deze uitvoering is de betrokkenheid van de deelnemers van de consultatie heel belangrijk. Het actieplan zal naar verwachting in september 2022 door de minister van LNV worden toegestuurd aan de Tweede Kamer.

Bernard van der Horst

Projectleider Strategie Biologische Productie en Consumptie Nederland
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Hoofdstuk 1: Samenvatting dialoogronde Verkennen: vragen, inzichten, zorgen en wensen in relatie tot het vraagstuk 'Vergroten van de biologische productie en consumptie in Nederland'

Hieronder vind je de samenvatting van alle antwoorden en reacties van de door alle deelnemers ingevoerde content.

In de **eerste** dialoogronde '**Verkennen**' is diverse deelnemers aan de hand van 8 vragen gevraagd naar hun eerste gedachten over het vraagstuk 'vergroten van de biologische productie en consumptie in Nederland'. Het ging om de volgende 8 vragen:

1. Welke vragen en observaties roept het vraagstuk 'vergroten van de biologische productie en consumptie in Nederland' bij je op?
2. Waarom is dit vraagstuk voor jou van belang?
3. Wat vind jij belangrijk om rekening mee te houden bij een dialoog over dit vraagstuk?
4. Welke persoonlijke ambitie, visie of droom heb jij voor dit vraagstuk?
5. Wat wil je dat niet met dit vraagstuk gaat gebeuren en waarom niet?
6. Welke obstakels zie je om te komen tot een gedragen actieplan?
7. Hoe wil jij (verder) betrokken worden bij de totstandkoming of uitvoering van het actieplan?
8. Wie moeten er volgens jou aan deze consultatie meedoen?

Doel van deze stap was om een beeld te krijgen hoe de verschillende deelnemers tegen het vraagstuk aankijken zodat in het vervolg van de dialoog hierop kan worden aangesloten. Dat heeft geleid tot veel reacties op de gestelde vragen en geeft inzicht in de vragen, inzichten, zorgen, wensen, ideeën en verwachtingen die er leven. Het resultaat van deze ronde is samengevat in 9 thema's om verder te onderzoeken. Deze thema's staan vermeld op blz. 24.

1. Welke vragen en observaties roept het vraagstuk 'vergroten van de biologische productie en consumptie in Nederland' bij je op?

1. Consumptie van biologische producten

- Het vergroten van de productie is alleen mogelijk als ook de vraag/consumptie van biologische producten toeneemt.
- Biologisch heet voor de meerderheid nog steeds een geitenwollen sokken imago. Is 'biologisch' de meest aansprekende term voor vergroting van de vraag? Consumenten worden overspoeld met verschillende informatie en raken het spoor kwijt.
- Voor de consument is niet altijd duidelijk waarom een biologisch product duurder is en welke (duurzaamheids)voordelen het heeft.
- De consument is geen rationeel wezen, maar reageert op primaire prikkels van de marketing.
- In Nederland ontbreekt het aan een eetcultuur en we willen niet te veel geld uitgeven aan eten.
- Gevaar bestaat dat productie niet door NL consument wordt gekocht en dat er weer veel geëxporteerd wordt.
- Als je alleen productie stimuleert en de vraag achterblijft, gaat dit ten koste van het verdienmodel van de boer. De groei van de consumptie moet in balans zijn met de groei van de productie. Groei moet vraaggestuurd plaatsvinden en niet aanbodgericht.
- Pas als we de meerprijs willen betalen, is het bedrijfsmodel rond en kan de kostbare overstap gefinancierd worden.
- Consumenten dienen te begrijpen dat zij een leidende rol hebben.
- Genoemde mogelijkheden om de biologische productie te stimuleren:
 - Niet alleen naar de prijs kijken, maar meer naar kwaliteit en impact op de leefomgeving.
 - Maak consument bewust, vergroot kennis, bijv. via bestel apps van supermarkten en marketing
 - Faseer gif-landbouw uit, net als lood benzine.
 - Maak BIO-producten belastingvrij/lager of hogere BTW op niet bio-producten.
 - Alleen nog BIO producten over een aantal jaar
 - Leg de consument uit waar bio voor staat
 - Voorzie consument van meer eenduidigheid in labels die informeren over gezondheid en ecologische footprint.
 - Meer dialoog tussen producent en consument
 - Meer onbewuste factoren als gewoontes en emoties zijn interessant voor gedragsinterventies
- Alleen informatie geven is niet genoeg.
- De consument vraagt niet om biologisch. Dus niet het aanbod kunstmatig en vanuit ideologie opschalen.
- Waarom mag op de verpakking van biologische producten niet verteld worden dat deze producten gezonder zijn?

2. Ambitie en doelstellingen voor biologisch

- Het gaat om food en non-food als je biologische productie en consumptie wilt vergroten.

- Hoe maak je biologisch mainstream?
- Wat is de onderbouwing van de EU doelstelling 25% van het Europese landbouwareaal moet biologisch zijn?
- De doelstelling van 25% van het Europese landbouwareaal moet biologisch zijn moet ook voor Nederland gelden. De overheid moet kleur bekennen qua doelstelling.
- Biologisch moet je niet als een eindstation zien, maar als een ontwikkelingsweg.
- Zet in op 100% biologische landbouw.
- Als we alles biologisch produceren zal er op enig moment gebrek aan voedsel ontstaan.
- Hoe verhoudt biologische landbouw zich tot kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw?
- Biologisch landbouw is één van de vormen van duurzame landbouw.
- Waarom een eenzijdige keus op biologisch? Dat stopt de zoektocht naar andere duurzame productiesystemen? De overheid moet duidelijk zijn hoe ze biologische landbouw ziet. Als de toekomstige ondergrens voor landbouw in Nederland en Europa?
- Hoe verhoudt het vraagstuk vergroten biologische productie en consumptie zich tot andere ontwikkelingen op het gebied van verduurzaming, zoals de eiwittransitie, korte ketens, verminderen afval, verminderen voedselverspilling?
- Zijn andere topkeurmerken dan alleen de biologisch gecertificeerde keurmerken aanvaardbaar?
- Inzet op alleen biologisch is niet voldoende. Zet in op totaaloplossing. Klimaat, stikstof, biodiversiteit, waterbuffering, dierwelzijn, omgevingsvraagstukken, volksgezondheid (fysiek, mentaal, sociaal, ecologisch), inclusieve samenleving, respectvolle en rechtvaardige omgang tussen mens, dier en natuur, eerlijke prijs.
- Koester de diversiteit in de landbouw en laten we vooral voortdurend van elkaar willen leren.
- Richt het Actieplan biologisch zich op Nederlandse productie of ook op (consumptie van) buitenlandse productie?
- Biologische landbouw is een belangrijk onderdeel van de totale transitie van de Nederlandse landbouw.
- Denk ook na over een ander dieet met daarin meer plantaardige proteïnen en minder dierlijke eiwitten. -Als we minder dierlijk eiwit consumeren, kunnen we de veehouderij extensiveren (minder dieren, minder voedingsgewassen voor vee, meer plantaardig voedsel voor de mens).
- We moeten eerst de (politieke keuze) maken in hoeverre we in Nederland zelfvoorzienend willen zijn.
- Hoe belangrijk vinden we de gezondheid van ons Nederlanders?
- Kunnen we ons focussen om een aantal volume-items van onze dagelijkse voeding (zuivel, groente, brood) over te zetten op biologisch?
- Het zou enkel om het vergroten van de consumptie van biologische producten moeten gaan. De productie volgt dan vanzelf.
- Hoe kan de landbouwsector inspelen op de veranderende vraag naar juist kwalitatief goed voedsel.

3. Prijs van biologische producten

- Boeren die biologisch boeren moeten hiervoor worden beloond met een goede marktconforme vergoeding. Hogere prijs is essentieel voor voldoende rendement voor boeren.
- Vraag en aanbod moet in balans met elkaar groeien. Anders gaat de prijs onderuit en trekt de boer aan het kortste eind (geen verdienmodel). Groot risico bij groot aanbod en weinig verkoop is dat de prijzen kelderen. Dit vraagt om ketenregie.

- Is het mogelijk om biologische boeren op een andere manier te belonen dan alleen via de producten? Dit om de prijs in de hand te houden.
- Niet alle consumenten kunnen zich de meerprijs van biologische producten veroorloven.
- De markt is bepalend of groei van biologische productie en consumptie mogelijk is.
- Maak gezonder eten (bijv. biologisch) financieel aantrekkelijker voor de consument.
- Goed, natuurlijk en gezond voedsel mag wat extra kosten. Tegenwoordig betalen we veel minder aan voedsel dan vroeger, en gebruiken we het geld liever voor luxe consumptiegoederen.
- De prijsverhouding tussen biologisch en gangbaar moet wijzigen.
- Kunnen supermarkten met hun biologische huismerk hun assortiment breder trekken en daarmee de prijs voor bio producten lager krijgen?
- BTW verlaging voor biologische producten en BTW verhoging voor vervuilende producten; regulier duurder maken en biologisch goedkoper.
- De milieukosten van gangbare landbouw worden niet doorberekend in de prijs. True cost pricing van productiemiddelen en van landbouwproducten is nodig.
- Voedsel mag niet worden gebruikt voor prijspolitiek.
- De marges moeten eerlijker worden verdeeld.

4. Biologische landbouw en duurzaamheid

- Biologische landbouw is de locomotief van de duurzaamheidstrein. Het kent veel voordelen op het gebied van duurzaamheid.
- Biologische landbouw is voor sommige sectoren op onderdelen duurzamer maar op andere onderdelen niet.
- Biologische landbouw is een vorm van duurzame landbouw, maar er zijn ook andere duurzamere productiemethoden. Ook binnen de niet-biologische sector zet de ontwikkeling naar minder/geen chemische bestrijdingsmiddelen en minder/ geen kunstmest door.
- Wat betekent biologisch? Kan het bestaan naast natuurinclusieve of kringlooplandbouw?
- In hoeverre draagt een streven naar meer biologische productie bij aan maatschappelijke doelen zoals rond stikstof en klimaat?

5. Aandeel biologische producten bij verkoopkanalen als de retail, horeca, catering, slagerijen en groentenboeren

- Het is vooral van belang om de vraag naar biologische producten te stimuleren en dan ook de out-of-home kanalen.
- Hoe kunnen we op regionaal niveau producenten en consumenten van biologische producten zo goed mogelijk met elkaar verbinden om de afzet te stimuleren?
- Maak in de winkel de biologische artikelen het nieuwe normaal en geef juist over de gangbare artikelen extra uitleg waarom deze het klimaat en de bodem belasten.
- Kunnen gangbare producten worden vervangen door biologische producten? Of worden we dan te duur? Zoek samenwerking met grote producenten en marktleiders om ten minste een aanbod te creëren van 25% BIO.
- Vergroot de vraag geleidelijk en in afstemming met het vergroten van het aanbod.
- Maak afspraken met alle ketenpartijen.
- Alle ketenpartijen moeten zich inzetten voor de stimulans van biologische producten.

- De ketenpartijen dienen samen te werken om polarisatie tussen niet-biologische en biologische ketenpartijen te voorkomen.

6. Onderzoek, kennis, onderwijs

- Een ontwikkelagenda is nodig om de uitvoering van de IFOAM principes te verbeteren.
- Leer van andere landen.
- Meer kennis en uitleg voor consumenten en boeren over biologisch boeren
- Onderwijs, voorlichting en onderzoek zijn nu niet gericht op biologisch boeren.
- Op welke landbouwscholen kan je afstuderen in biologische landbouw en dan nog het liefst in jouw sector?
- Er is maar weinig onderzoeksgeld voor biologisch beschikbaar. Een reden daarvoor is dat het bedrijfsleven moet bijdragen aan financiering.

7. Grond voor biologische landbouw

- De hoge grondprijzen stimuleren intensivering en schaalvergroting in de landbouw en daarmee het gebruik van meer pesticiden en meer kunstmest.
- Biologische landbouw vraagt om meer agrarische grond, maar die grond is schaars, de prijs hoog en er is meer flexibiliteit nodig om bestemming in bestemmingsplan te kunnen veranderen.
- Meer biologische productie betekent telen op gronden die voorheen niet biologisch waren. Hoe beschermen we bestaande en nieuwe telers op deze gronden tegen afwaardering door contaminaties uit de niet-biologische teelt?
- Waarom wordt er bij verpachting door overheid/waterschap enz. niet gekeken naar hoe het land wordt gebruikt?

8. Rol van de overheid

- De overheid stuurt te weinig op biologische landbouw, terwijl die vorm van landbouw veel minder schadelijk is. De overheid moet een leidende rol nemen.
- De overheid moet keuzes durven maken en dat doet ze niet.
- Bij het bevorderen van de consumptie ligt er ook een rol voor de overheid. Als de overheid kiest voor 25% biologisch moet zij ook sturen/voorwaarden stellen aan de voedselomgeving.
- Bepalend zijn regels en beleid op prijs, promotie en assortiment.
- Hoeveel % van de inkoop van de verschillende overheden is biologisch? Waarom is dat geen 100%?

9. Systeemverandering/cultuuromslag

- De keten is ingericht op 'conventioneel'. Het huidige systeem focust op productiviteit.
- De meeste boeren willen ook natuurvriendelijker werken, maar zitten vast in een systeem dat ze tot andere keuzes dwingt.
- Hoe doorbreken we vaste patronen, het korte rendementsdenken?
- Iedere partij is verantwoordelijk; we moeten het grotere met elkaar verbonden geheel dienen.
- Betrouwbaarheid & vertrouwen, eenduidigheid & effectiviteit en EU-harmonisatie zijn belangrijk in het beleid en tussen partijen.
- Cultuuromslag is nodig van productiviteit van monoculturen naar diversiteit en differentiatie, van goedkoop naar kwaliteit.

10. Omschakelen

- Boeren moeten makkelijker biologisch kunnen worden en daarin goed begeleid worden.
- Waar halen boeren het geld, de middelen en de kennis vandaan voor omschakeling?
- Omschakelen vraagt om investeringen. Die zijn in de overgangsfase voor veel voedselproducenten risicovol en nog niet rendabel, zowel voor primaire bedrijven als voor bedrijven in de rest van de keten. De overheid moet deze ondernemers hiertoe krachtiger stimuleren met een transitiesubsidie.
- Boeren mogen financieel ondersteund worden om minder intensieve en meer natuurlijke productiemethoden te gebruiken.
- Hoe kun je het traject met aanvragen van vergunningen makkelijker maken?
- Hoe zorgen we ervoor dat we de kleinere boeren - die vaak al een heel eind richting het biologische boeren - ook meekrijgen in de certificering en helpen met het administratieve werk dat hen vaak relatief veel tijd kost en waarvoor de kunde vaak ontbreekt?

11. Wet en regelgeving

- Biologische landbouw moet niet gebonden zijn aan de wet en regelgeving voor een andere landbouwsysteem.
- De EU Verordening stelt strenge eisen aan de controleerbaarheid van biologische producten. Van volledig verpakte producten weet je zeker dat er onderweg geen vermenging met gangbaar heeft plaatsgevonden. Supermarkten en andere verkopers staan nu voor dilemma: biologische producten weer volledig verpakken om fraude met vermenging te voorkomen, terwijl de consument minder plastic verpakking om groente en fruit wil.

12. Schelpdieren en vis

- Binnen biologisch is 'vis' nog een keten die aandacht vraagt. Er is geen biologisch keurmerk met aandacht voor biodiversiteit en dierenwelzijn.
- Volgens een deelnemer is de schelpdierkweek 100% biologisch, maar nog niet allemaal zo gecertificeerd.

13. EU

- Hoeveel coördinatie is er binnen Europa?
- We ervaren een demotiverend beleid vanuit Europa m.b.t. de afzet. Supermarkten schakelen weer terug naar gangbaar, omdat ze zich per winkel moeten certificeren en niet per distributiecentrum.

14. Grondstoffen en energie

- De grote input van grondstoffen en energie geven biologische landbouw een achterstand zodra je deze sector uit de niche haalt.

2. Waarom is dit vraagstuk voor jou van belang?

Betrokkenheid bij bio organisatie, bio boer

Dit melden een aantal deelnemers als reden om mee te doen aan de consultatie. Ze zijn zelf bio boer, of behartigen de belangen van (een deel van) de biologische keten en/of spelen een verbindende rol

binnen de sector. Een aantal geeft aan graag een ontwikkeling van de biologische landbouw te zien.

Verlies biodiversiteit stoppen, behoud leefomgeving

Het gaat hier om de sleutelrol van de bio landbouw voor het stoppen van de zorgwekkende afname van de flora en fauna, en het herstel van de biodiversiteit en leefomgeving. De biodiversiteitscrisis bedreigt het voortbestaan van de mensheid. Deze crisis wordt genoemd in relatie tot de stikstof- en de klimaatcrisis, maar ook volksgezondheid en zoönosen. Er gelden nog geen eisen voor het bevorderen van natuur op het eigen (bio of gangbare) bedrijf.

Voor een toekomstperspectief voor de voedselproductie en een leefbaar landelijk gebied is een beweging naar chemievrij nodig. Bio loopt daarin voorop, belangrijk om die kennis met elkaar te delen. In de biologische sector is systeemdenken een fundament. Er zijn zorgen om de huidige gezondheid van de bodem, de plant, en de mens.

Noodzaak van een duurzamer productie/voedselsysteem

Een leefbare aarde, een betere kringloop, gangbaar is schadelijk. Een transitie naar een duurzamere landbouw heeft topprioriteit voor de langere termijn om perspectief te behouden voor toekomstige generaties. De reguliere monocultuur is een ramp voor de leefbaarheid van onze planeet en is onhoudbaar, door bijvoorbeeld haar klimaatvoetafdruk, nutriëntenoverschot, effecten op ecosystemen buiten Europa en effecten van bestrijdingsmiddelen. Biologische/ kringloop/ ecologisch voedselsystemen kunnen oplossingen zijn, omdat ze voor meerdere vraagstukken een antwoord kunnen zijn. Biologische landbouw kan ook de landbouw als geheel inspireren. Deze werelden kunnen we dichterbij elkaar brengen. Biologisch wil ook nog verder leren en ontwikkelen.

Gezonde en kwalitatief goede voeding

Gezond voedsel (zonder toxiden en rijk aan bouwstoffen) is een essentieel onderdeel van gezondheid: Gezondheid in de brede context, mensen, planten en dieren. Biologische landbouw is een van de manieren om onze gronden voor nu en naar de toekomst toe te beschermen tegen verdere uitholling van het produkt dat van deze grond komt. En om onze gezondheid te beschermen. Wij kunnen de capaciteit van het supermarktkanaal beter benutten voor biologische voeding om zoveel mogelijk mensen aan echte kwaliteitsvoeding te helpen. Gedragsverandering van de consumenten, hen leren kijken naar kwaliteit in plaats van kwantiteit.

Oog voor afzet en markt, balans productie/vraag

Vraag en aanbod van biologische producten moeten in balans met elkaar omhoog. Het is cruciaal om dit continue goed op elkaar af te stemmen om voedselverspilling (bij teveel aanbod en te weinig vraag) en fraude (bij teveel vraag en te weinig aanbod) te voorkomen. De stimulerende maatregelen (van de overheid) moeten voortaan meer gericht zijn op het stimuleren van de vraag. Productiegroei en kostenverhoging zonder groei van de afzetmarkt is geen realistische scenario. De verkopende marktpartijen hebben belang bij een gezonde keten met een breed beschikbaar. Een vergroting van de consumptie van bio producten binnen de overheid kan bijdragen aan de ontwikkeling van de afzet. Ook een betere vermarkting of overheidsingrijpen (bijvoorbeeld BTW voordeel) kunnen helpen. Consumenten kennen te weinig de meerwaarde van bioproducten waardoor bio boeren te weinig waardering krijgen voor hun inzet.

Eerlijker en schokbestendig voedselsysteem

Sommige consumenten willen bewust hun invloed uitoefenen door biologische producten te kopen, maar vinden het oneerlijk dat gangbare artikelen vaak goedkoper zijn voor onduidelijke redenen. In het huidige systeem betalen we te weinig voor (gangbaar) voedsel. De consument heeft ook geen idee wat de gevolgen van zijn koopgedrag zijn. Dat moet veranderen, met true pricing! en de bijstand verhogen voor mensen die het echt niet kunnen betalen. Daarnaast moeten we samen er voor

zorgen dat ons voedingssysteem beter tegen schokken kan. In plaats van nu miljarden te verspillen door de gangbare landbouw in de benen te houden of door deze af te bouwen, zou de overheid er beter aan doen de biologische producten goedkoper te maken voor de consument. Dan zou de gangbare landbouw vanzelf biologisch worden en zouden de prijzen voor bio producten voor de boeren omhoog gaan door de lagere productie van de hele landbouw.

Continuïteit van het bedrijf, waardering van producten, bio in onderwijs

Voor jonge/toekomstige boeren en voor continuïteit in de bedrijven is een betere waardering van de producten nodig. Meer bekendheid over bio is hard nodig. True pricing zou verplicht moeten zijn. In het onderwijs, belang om aan de studenten een bredere kijk ook op de landbouw mee te geven, en laten zien dat biologisch een rendabele bedrijfsvoering kan zijn en oplossingen kan bieden voor de huidige problematiek in de sector. De schade aan milieu door gangbaar komt door 'the race to the bottom' van steeds meer produceren voor steeds lagere prijzen en het verdienmodel van de agro-industrie. Om dit door te breken is bio het enige bruikbare en controleerbare systeem, maar zeker geen eindpunt, ook bio kan nog veel beter. Actieve regulatie van de grondmarkt zal nodig zijn om het aandeel van de biologische landbouw in Nederland (4% nu) te verhogen tot 25% van het areaal. Voor de ontwikkeling van de gangbare landbouw is een hoge maatschappelijke prijs betaald door de bodem, de natuur, etc.. Ook de boeren hebben veel verloren, zoals vrije handelingsruimte, positie in de ketens, hun kennis van bodem en natuurlijke systemen. Het (schijnbaar) hoog presterende landbouwsysteem is losgeraakt van het sociale, economische en natuurlijke systeem waaruit het is ontstaan. Veel agrarische ondernemers voelen zich gevangen tussen overheid, maatschappij en markt, met steeds kleinere marges en steeds meer afkeuring. Veel maatregelen die uitgerold worden over de hele landbouw zouden eigenlijk niet voor bio moeten gelden. Gangbare boeren vragen zich af welke toekomst de frites/zetmeel/suiker industrie zou hebben met een volledig biologisch systeem (te hoge kosten voor de producten), en waar het voedsel vandaan zou moeten komen om 'de massa' te voeden als Nederland besluit om het huidige teeltsysteem en voedselveiligheid los te laten.

Relevante inzichten en onderzoeksresultaten omzetten in beleid en lange termijn gedrag

Ook zorgen voor meer onderzoek naar biologische landbouw (uit andere reacties), inclusief naar alle effecten en trade offs van biologisch als systeem, ook ten behoeve van true cost accounting. De reden achterhalen waarom biologisch zo'n ondergeschoven kindje is en blijft. Dit terwijl biologisch invloed heeft op veel andere natuurprocessen die bijdragen aan andere duurzaamheidseisen.

Omschakeling naar bio faciliteren, goede vorm voor bedrijf

Bio is een manier van werken die veel meer voldoening oplevert. Maar omschakeling is een lang, ingewikkeld traject waar forse financieringen mee gemoeid gaan, de stap is vaak te groot om te nemen. De vraag is of overheid en maatschappij die graag meer bio willen, de praktijk genoeg kennen en weten wat er nodig is. Graag meer contact tussen de praktijk en overheid en maatschappij, ook gemakkelijker omschakeling. Biologische landbouw is een goede vorm van landbouw die grote voordelen heeft en het verdient om positieve aandacht van de overheid te krijgen.

3. Wat vind jij belangrijk om rekening mee te houden bij een dialoog over dit vraagstuk?

Brede stakeholderbetrokkenheid

- Betrek alle partijen in de dialoog, bijvoorbeeld via werkgroepen. Van boer tot en met de consument, het kan nooit bij 1 partij belegd worden. Het gaat om producenten, ketenpartijen, maatschappelijke organisaties, de overheid, burgers en consumenten, onderzoekers, financiers etc.
- De consument heeft een belangrijke plaats. Verbind de burger weer met het voedselsysteem
- Praat met mensen die er dagelijks mee te maken hebben.
- Er moet voldoende betrokkenheid van ketenpartijen zijn, zoals de out-of-home foodservice en supermarkten.
- Ieder gezichtspunt mag er zijn en luister naar elkaar

Biologisch binnen een duurzaam voedselsysteem

- Biologisch is niet de enige route naar duurzame landbouw. Focus op een toekomstbestendige voedselproductie, waar ruimte is voor diversiteit.
- Een brede kijk op het hele voedselsysteem is nodig, waar het biologische vraagstuk onderdeel van is.
- Een open houding is belangrijk om geen tegenstelling tussen biologische en gangbare landbouw te creëren, maar van elkaar te leren.
- Licht uit waarom biologisch belangrijk is, bijvoorbeeld voor biodiversiteit en bodemvruchtbaarheid. Maar er zijn ook zaken waar biologisch zich niet op richt, zoals reduceren van klimaatimpact.

Prijs, vraag en voedselzekerheid

- Biologisch is duurder voor consumenten. Niet alle consumenten hebben hier geld voor of willen hier geld aan besteden.
- Op dit moment is biologisch een niche. Er moet een vraag vanuit de consument zijn.
- Zie de consument niet als een groep die alleen op prijs let. ‘
- Vraagstukken op voedselzekerheid- en beschikbaarheid spelen een rol.
- Voor een duurzaam voedselsysteem moeten we ook kijken naar ons eetpatroon inclusief hoe lokaal het voedsel is.

Kennis

- Leg risico's niet op het bord van de primaire sector. Heb aandacht voor biologische beheersing van ziekten en plagen, dat kan de gangbare sector ook helpen verduurzamen.
- Wetenschappelijke kennis is nodig.
- Degenen die meepraten moeten degenen zijn met kennis van zaken. Praktijk en toepassing moeten dichtbij worden gehouden bij het implementeren van oplossingen.

Marktwerving/marktontwikkeling

- Beperk (goedkope) import uit andere landen.
- Kijk naar grond en grondprijzen die financiering lastig maken.

- Heb aandacht voor de bestaande biologische sector en nieuwkomers.
- Houdt ook rekening van belangen van tegenstanders.
- De markt is een spel van vraag en aanbod, dat niet ideologisch te sturen is. Kijk naar evenwichtige groei van productie en consumptie.
- Kijk (kritisch) naar alle randvoorwaarden om productie en consumptie te vergroten, inclusief het toevoegen van kosten. Een voorbeeld is certificering van supermarktwinkels.
- Kijk ook naar de biologische actieplannen in noordwest Europa en zet in op harmonisatie certificering

Visie en doelstellingen

- Zet als overheid een richting, raamwerk en planning uit, een soort roadmap, met realistische doelstellingen.
- Zet het principe 'de vervuiler betaalt' in.
- De keuze voor maatregelen moet door politiek worden aangestuurd.
- De ambitie en maatregelen moeten op ketenniveau worden benaderd.
- Vermijd doelstellingen discussies. Biologische productie is een middel om andere doelen te halen.
- Waak voor het exporteren van externaliteiten naar andere landen.

Uitleg over biologisch

- Informeer de consument wat biologisch inhoudt, op eenvoudige en transparante wijze.
- Creëer bewustzijn bij consumenten door de gevolgen van het huidige voedselaanbod en consumptiegedrag zichtbaar te maken.
- Stimuleer de vraag via retail en foodservice in samenwerking met de overheid in communicatie richting consumenten.

Overig

- Er moet oog zijn voor gezondheid in de brede zin van het woord.
- Er moet rekening worden gehouden met de feitelijke juistheden van standpunten die worden ingebracht.
- Het besluit van 25% Europees biologisch landbouwareaal is al genomen, dus de vraag gaat nu over het hoe.

4. Welke persoonlijke ambitie, visie of droom heb jij voor dit vraagstuk?

Duurzaam voedsel systeem (bewustwording/voorlichting)

Het is een droom van de mensen om naar een duurzamer voedselsysteem te gaan en de wens dat die keuze in de toekomst toegankelijker en vanzelfsprekender wordt. Hiervoor is behoefte aan meer voorlichting over biologische regelgeving voor biologische bedrijven én consumenten. Bewustwording over de betekenis van biologisch helpt consument en producent keuzes te maken en een duurzaam voedselsysteem te ontwikkelen passend bij de grenzen van de aarde (hierbij niet alleen kijken naar de productiewijze, maar ook naar bijvoorbeeld vleesconsumptie).

Paradigma verandering naar duurzame landbouw en voedsel o.a. biologisch

Er is een wens dat er wezenlijk anders gekeken wordt naar voedselvraagstukken en productie. Hierbij moet niet alleen gekeken worden naar biologisch, maar ook naar andere vormen van duurzaamheid, maatschappelijke en ecologische randvoorwaarden, korte versus lange termijn, welvaart en rechtvaardigheid in de ketens. De overheid moet het goede voorbeeld geven met 100% bio in overheidsgebouw, zodat de vraag wordt gestimuleerd, biologisch eten betaalbaarder wordt. Biologisch eten moet geen luxe zijn, maar een pad naar een duurzame toekomst.

% Biologisch areaal verhogen en omschakeling stimuleren

Nederland moet gaan voor een groter aandeel biologisch. Reacties variëren van 10-100% areaal. Hierbij wordt wel benadrukt dat het een gebalanceerde groei moet zijn, passend bij de Nederlandse situatie. Boeren hebben hierin begeleiding nodig, bijvoorbeeld d.m.v. coaching, financiering, advies. Ook mag de groei niet ten koste gaan van de biologische basisprincipes. Suggestie is dat sommige teelten die goed biologisch kunnen meer ruimte te geven en de gangbare teelt af te schaffen, zodat biologisch de norm wordt.

Motivatatie/visie

Er zijn verschillende visies voor de toekomst. Sommigen geven aan dat het een natuurlijk proces moet zijn van vraag-aanbod. Anderen benadrukken het belang om de dynamiek tussen boer en natuur, die geen tegenstelling moet zijn, maar elkaar zou moeten versterken zoals bij stroteelt en agroforestry. Ook wordt het belang van rentmeesterschap voor de natuur genoemd. Specifiek over biologische certificering gaat het om een transparante, effectieve en efficiënte aanpak o.a. door maatwerk en risicogericht toezicht.

Kortere ketens en ketensamenwerking

Om boeren en consumenten samen te brengen is meer bewustwording nodig. Door lokaler te werken, korte ketens te creëren wordt dit ondersteund. Partnerships tussen boeren, verwerkers en catering kunnen hieraan bijdragen. Ketensamenwerking en oplossingen op lokaal/regionaal niveau zijn gewenst. Hiervoor is het ook nodig om niet alleen naar winstmaximalisatie te kijken, maar ook andere maatschappelijke belangen mee te wegen.

Verdere ontwikkeling en innovatie biologische sector

Innovatie en continue ontwikkeling hebben de biologische sector gebracht naar waar ze nu staat. Het is van belang dat deze doorontwikkeling voort blijft duren. Meer areaal, moet ook leiden tot meer onderzoeksmiddelen. Boeren en verwerkers die tegen de stroom in werken moeten gesteund worden. Het biologisch keurmerk moet niet zo statisch worden dat het innovatie in de weg staat.

Integraal overheidsbeleid

Er moet niet fragmentarisch/paternalistisch gewerkt worden. Boeren hebben het idee dat ze een kakofonie van beleid over zich heen krijgen. Er is behoefte aan duidelijk omschreven duurzaamheidsdoelen. Boeren en tuinders die aan deze doelen bijdragen, moeten daadwerkelijk en structureel beloond worden (inkomen genereren uit de markt en voor diensten). Hierbij ook geen onderscheid maken tussen landbouw en natuur, maar juist verkennen hoe dat elkaar kan versterken. Ook in andere beleidsvelden moet meegenomen worden hoe biologische productie een integraal antwoord kan bieden op de maatschappelijke vraagstukken in de landbouw.

Prijsbeleid en eerlijk speelveld

Meer boeren en veehouders zouden best biologisch willen produceren, zolang er ook een eerlijk speelveld is. Dus niet via belastingen meetalen aan de maatschappelijke kosten van vervuulende systemen waardoor die prijzen kunstmatig laag worden gehouden, maar het juist goedkoper en

makkelijker maken om duurzaam te produceren en zo een systeem te creëren waar iedereen een eerlijke boterham verdient.

Dierenwelzijn (niet exclusief biologisch)

In het debat over dierenwelzijn is biologisch niet de enige goede manier. Er zijn ook andere waardevolle stappen te zetten. In dit debat past nuancering en realisme over verduurzaming van de veehouderij.

5. Wat wil je dat niet met dit vraagstuk gaat gebeuren en waarom niet?

Geen woorden, maar daden

Er moet niet gepraat worden zonder actie en het wiel hoeft niet opnieuw uitgevonden te worden. Er moeten flinke stappen gezet worden die ook daadwerkelijk bijdragen aan een duurzaam landbouwsysteem.

Geen exclusiviteit voor biologisch, er zijn ook andere paden

Biologisch is een middel, geen doel. Ook andere keurmerken en niet-gecertificeerde producten kunnen goede bijdrage leveren aan verduurzaming. Blijf recht doen aan de diversiteit.

Geen wij-zij tegenstelling creëren

Voorkomen dat er een richtingenstrijd uitbarst of sprake wordt van morele superioriteit. Dit vertraagt de transitie naar verduurzaming. Zorg juist dat gezamenlijke belangen ook gezamenlijk opgepakt worden en wederzijds leren van elkaar wordt gestimuleerd.

Geen 'business-as-usual' / greenwashing

Zorg dat er geen symboolpolitiek wordt gevoerd en greenwashing met surrogaat labels wordt gebruikt. Zorg ervoor dat er daadwerkelijk een verschuiving naar meer biologisch plaatsvindt.

Geen verwatering of stagnatie biologische standaard (norm omlaag)

Zorg ervoor dat de biologische normen niet door lobby worden verwaterd en dat de principes van biologische landbouw daardoor worden ondermijnd. Hou vast aan de principes, zoals telen in de grond en de IFOAM principes.

Niet de vraag is leidend, maar de omslag naar verduurzaming

Uitgangspunt moet zijn dat we willen verduurzamen en er met elkaar aan werken om dit te bereiken. Zorg ervoor dat het onderwerp niet plat geslagen wordt door teveel te focussen op de vraag van de consument. De overheid kan veel krachtiger ingrijpen om verduurzaming te stimuleren dat is ook op andere onderwerpen gedaan (bijvoorbeeld legbatterij-eieren, roken, etc.). De boer moet geen speelbal worden van de omgeving, maar juist vanuit nieuw eigen leiderschap hierin stappen zetten en zo eigen oplossingen ontwikkelen.

Niet de markt/evenwichtige groei verstoren

Zorg ervoor dat de overheid zich niet teveel gaat mengen in het marktmechanisme, laat de markt vraag-aanbod zijn werk doen. Geen subsidieregeling om de productie te stimuleren, zorg ervoor dat de structurele barrières worden weggenomen. Anderzijds zou het wel een overweging kunnen zijn om een koppeling te maken tussen een stijging van het aanbod en met extra stimulans van de vraag.

Verplicht niet, voer geen top down beleid

Biologisch telen moet bij je passen en vraagt veel arbeid. Leg het niet op zonder voldoende draagvlak. Wetgeving zou een sluitstuk moeten zijn, kijk eerst naar mogelijkheden om gedrag te beïnvloeden. Focus niet op KPI's of percentages, kies voor een bottom up aanpak en kijk wat er nodig is.

Biologisch als exclusief/duur voedsel (ontoegankelijk)

Zorg ervoor dat biologisch niet alleen toegankelijk is voor bepaalde groepen, zoals consumenten met geld. Zoek naar manieren om het mainstream te maken. Subsidieer het eventueel, zodat ook lagere inkomens biologisch voedsel kunnen kopen. Overweeg accijns op niet bio producten te heffen, zodat die duurder worden en bio producten goedkoper.

Geen integraal overheidsbeleid

Zorg ervoor dat er geen blinde doelstellingen worden gepropageerd, zonder goed naar de gevolgen te kijken. Het stimuleren van biologisch is niet gebaat bij enkelvoudige oplossingen. Zorg voor goede verbindingen en integraliteit met andere beleidsontwikkelingen, zoals op het terrein van stikstof en klimaatbeleid.

Onrealistische doelen

Stel geen onrealistische doelen. Biologisch kan niet overal, wees daar eerlijk in. Hou rekening met de mogelijke gevolgen. Verduurzaming is goed, maar zorg ervoor dat de stappen ook daadwerkelijk gezet kunnen worden anders mislukt het plan.

Te smal kijken naar de meerwaarde van biologisch

Kijk niet te smal naar de meerwaarde van biologisch. Niet alleen focussen op het rendement op korte termijn. Ook de ecosysteemdiensten zijn relevant en doen er toe. Laat het vraagstuk daarom ook niet alleen aan de markt over.

6. Welke obstakels zie je om te komen tot een gedragen actieplan?

Consumptie/ vraag

Beperkte bereidheid bij consumenten om biologische producten te consumeren omdat 1) niet-biologische producten goedkoper zijn dan biologische producten en 2) consumenten niet weten waarom biologische/ duurzame producten duurder zijn (dan wel waarom gangbare producten goedkoper zijn). Aandacht voor stimulering van consumptie (mede i.r.t. consumenten met lage koopkracht). Naast supermarkten/export ook aandacht voor de rol van korte ketens/ rechtstreeks bij de boer/ lokale markten/ speciaalzaken in transitie.

Internationaal/ commercieel krachtenveld

Biologische sector opereert in een open markt, dat wil zeggen er is sprake van marktwerking en een internationale/ Europese markt. Deze open markt is lastig te sturen, denk bijvoorbeeld aan goedkopere (mogelijk niet duurzame) producten uit het buitenland.

Grondschaarste/ pacht

Grondschaarste voor omschakelaars

Regelgeving

Complexe/ achterblijvende regelgeving (niet passend bij de gewenste veranderingen) en starre houding van Skal.

(Nationaal) beleid

De afgelopen jaren was weinig aandacht voor bio dossier. Landbouwbeleid is versnipperd. Er is sprake van top down sturing, procesmatige aanpak en trage ontwikkeling door bureaucratie. Ambtenaren hebben te weinig kennis en kunde en geen notitie van de praktijk (waardoor beleid niet werkbaar/ tegenstijdig is). De overheid spreekt zich niet (duidelijk) uit over (ambities/ doelstellingen) biologische productie. Benut bestaande initiatieven, zorg voor uitvoering van het actieplan, focus op innovator/ early majority en stimuleer (financier) samenwerking in de hele keten.

Breder perspectief (op duurzaamheid)

Een duidelijke visie op duurzaamheid waarbij biologische productie niet het enige antwoord hoeft te zijn maar één van de oplossingsrichtingen is. Het beperken niet verder versterken van de polarisatie tussen biologisch en gangbaar, want gangbaar kan van biologisch leren m.b.t. duurzamere productiemethode en biologisch kan verder doorontwikkelen (onderwijs en kennisdeling). Ook aandacht voor wat duurzamer produceren kan opbrengen (gezondheid, behoud natuur ect.) en dus wellicht (als overheid) ook geld kan besparen.

Imago van biologisch

Biologisch wordt (door consumenten) gezien als extra kosten/ duur en voor boeren kan het een beladen begrip zijn. Biologisch zit in een eigen bubbel en er is sprake van polarisatie tussen biologisch en gangbaar. Om te groeien is er animo nodig van alle schakels in de keten (bijvoorbeeld ook van supermarkten) en is er meer samenwerking nodig in de keten. Er is aandacht nodig voor goede communicatie over biologisch en bijv. Europees biologisch promoten als (top)keurmerk. Hier is een belangrijke rol weggelegd voor de overheid.

Verschillende belangen/ lobby

Er spelen verschillende (en soms tegenstrijdige of complexe) politieke/ economische belangen. Er is sprake van een lobby vanuit gangbaar en bepaalde (kapitaalkrachtige) spelers hebben er (financieel) baat bij om de status quo te behouden. Niet alle partijen in de markt voelen de urgentie om iets te veranderen. De bestaande systemen en belangen rondom gangbare landbouw spelen een belangrijke rol, zoals subsidiëring van de traditionele landbouw door de overheid.

Financiële obstakels

Bij biologische productie wordt veel vanuit het perspectief van de consument gekeken waarbij de producten duurder zijn dan gangbaar maar er is weinig aandacht voor het concept van true pricing. De transitie vergt grote investering van kleine spelers. De boeren die willen omschakelen/ de transitie willen maken hebben daarbij financiële steun nodig (vanuit de overheid) en tevens is er de wil nodig bij alle ketenpartijen om een (financiële) bijdrage te leveren aan deze transitie. Het overtuigen van de 'early majority' is van belang.

7. Hoe wil jij (verder) betrokken worden bij de totstandkoming of uitvoering van het actieplan?

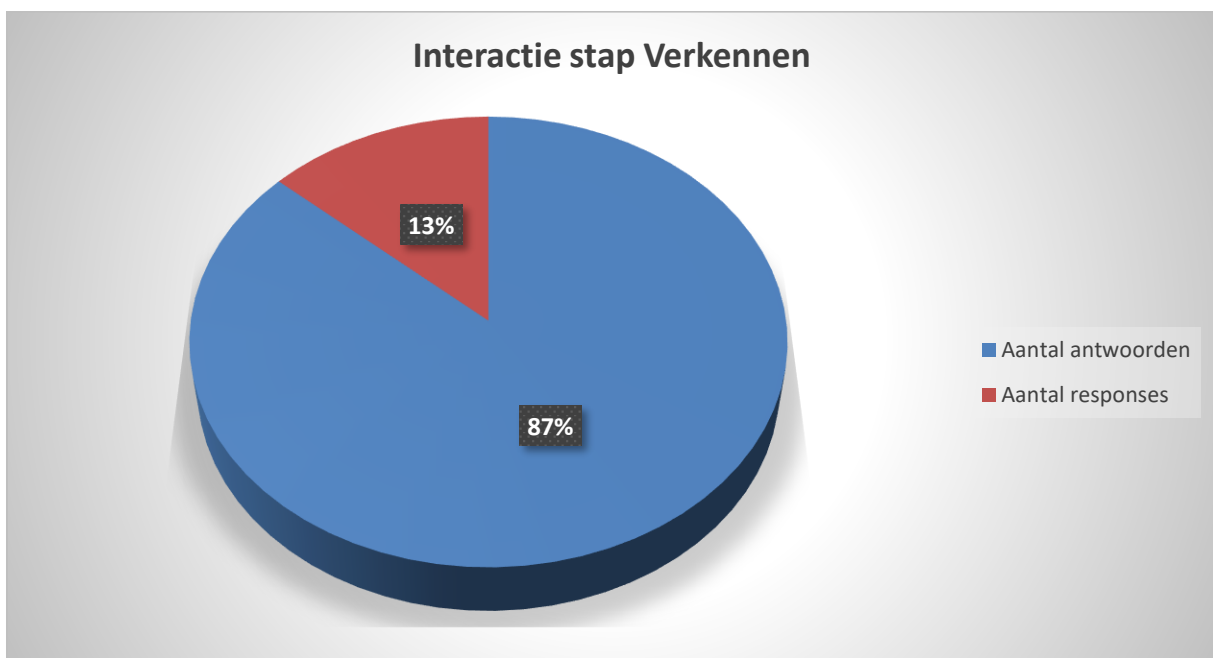
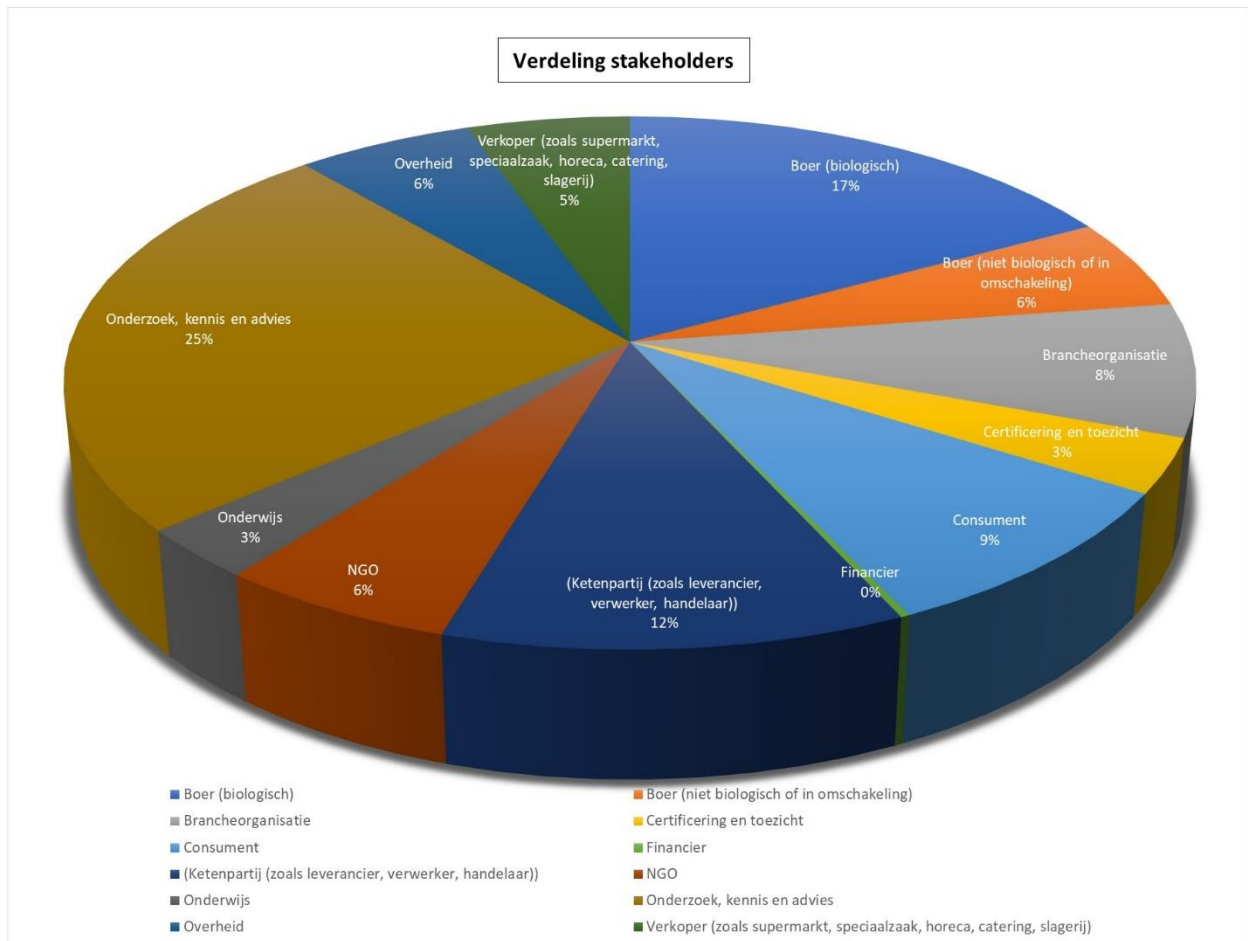
- Veel respondenten geven aan betrokken te willen zijn door middel van meedenken/inbrengen/sparren, vooral vanuit hun eigen ervaringen en expertises. Hierbij geven veel aan niet alleen kennis richting LNV te willen delen, maar ook met andere partijen. Genoemde onderwerpen zijn o.a. haalbaarheid, certificering, praktijkvoorbeelden, omschakeling, bedrijfsovername en innovaties.
- Een respondent gaf aan geen behoefte te hebben aan verdere betrokkenheid.
- Een aantal respondenten gaf aan wel betrokken te willen zijn, maar gaf hierbij wel een verwachting/voorwaarde van de richting van dit actieplan. Genoemde verwachtingen: aanpakken grondoorzaken geringe biologische consumptie, verdedigen, beschermen en bevorderen biologische landbouw, samenwerking met erkende brancheorganisaties, tegenprestatie, daadwerkelijke beweging naar gezond eten, commitment stimulerend beleid, terugbrengen verbinding tussen landbouw en sociale, economische en natuurlijke systemen.
- Een aantal respondenten gaf een concrete invulling voor hun gewenste betrokkenheid. Hier werden met name ideeën genoemd die betrekking hebben op de uitvoering van het actieplan: ketens verkorten, informatievoorziening keten/producten (in app), consumentenvoorlichting, opzetten grondbank, accijnzen niet-bio-producten. Twee ideeën waren meer gericht op de totstandkoming/ontwikkeling van het actieplan: het monitoren van de impact van het beleid en transparantie van de duurzaamheidseffecten en het verrichten van onderzoek.
-

8. Wie moeten er volgens jou aan deze consultatie meedoen?

Alle door de deelnemers aangedragen stakeholdergroepen zijn benaderd voor de eerste ronde van deze consultatie: boeren, ketenpartijen (zoals toeleveranciers, verwerkers, groothandels, voedingsmiddelenindustrie, importeurs), afzetkanalen (zoals supermarkten, horeca, catering), exporteurs, consumenten, banken, maatschappelijke organisaties, jongerenorganisaties, certificerende instellingen, onderzoeksinstituten, onderwijsinstellingen, adviseurs, netwerken en overheden (met uitzondering van medewerkers van het ministerie van LNV).

In het diagram hieronder kun je zien welke stakeholdergroepen hebben deelgenomen

De deelnemers aan de dialoogronde ‘Verkennen’.

Hoofdstuk 2: Samenvatting dialoogronde Verrijken: inventarisatie ideeën en oplossingen voor vraag- en zorgpunten

De eerste dialoogronde 'Verkennen' heeft 9 thema's opgeleverd om verder te onderzoeken. Dit zijn:

1. Nederlandse ambitie
2. Rol consumenten
3. Aandeel verkoopkanalen
4. Prijsstelling
5. Internationale markt
6. Omschakelen
7. Beschikbare grond
8. Onderzoek en
9. Onderwijs.

In de **tweede** dialoogronde '**Verrijken**' is diverse deelnemers gevraagd naar ideeën en mogelijke oplossingen voor de vraagstukken die spelen binnen de 9 thema's. Alle genoemde ideeën, meningen en randvoorwaarden per thema zijn als aandachtspunt opgenomen in de samenvatting van dit verslag. Per thema zijn circa 10 aandachtspunten benoemd. (totaal circa 90 aandachtspunten).

Thema 1: Nederlandse ambitie voor biologische productie

Vraag 1: In hoeverre (meer of minder) past de Europese ambitie voor biologische landbouw volgens jou bij de wensen en mogelijkheden van de Nederlandse situatie?

Vraag 2: In hoeverre zijn er naast de 25% nog andere ambities en belangrijke randvoorwaarden nodig die je wilt vastleggen in het Nederlandse Actieplan?

- Een stevige ambitie neerzetten net als Europa heeft gedaan is volgens een deel van stakeholders prima om ook voor Nederland te doen. Een ambitie is nodig om verandering te bewerkstelligen, moet realistisch en haalbaar zijn. Inhoudelijk is de ambitie nodig om de benodigde verduurzaming/transitie in de landbouw voor elkaar te krijgen. Het vraagt wel een aantal duidelijke randvoorwaarden om dit voor elkaar te krijgen.
- Er zijn een aantal stakeholders die de ambitie vanuit Europa te laag vinden en vinden dat we moeten streven naar 100% biologische landbouw.
- Een deel van de stakeholders vindt de Europese ambitie te hoog en niet realistisch voor Nederland. Argumenten hiervoor zijn de beperkte hoeveelheid grond, gebrek aan markt en zorgen voor de algehele voedselproductie. Daarbij zijn er ook stakeholders die niet geloven dat het neerzetten van een doelstelling helpt om een verandering voor elkaar te krijgen.
- Om een ambitie te realiseren worden er een aantal randvoorwaarden benoemd: er moet markt zijn voor biologische producten, wat ook betekent dat de afzet voor biologische producten geborgd moet worden, dat consumenten voorgelicht moeten worden om biologische producten te kopen en dat er een eerlijke prijs moet worden geregeld. Dit zijn zaken die niet vanzelf gaan, maar waar nodig moeten worden afgedwongen met bindende afspraken met ketenpartijen.
- Een belangrijke randvoorwaarde is dat de overheid een rol pakt. Dat kan door het acteren op de prijs van producten, het subsidiëren van omschakeling, het uitdragen van een verhaal voor kwalitatief en gezond voedsel en als overheid bewust te kiezen voor biologisch als richting voor de toekomst.

- Een randvoorwaarde is ruimte voor ondernemerschap en innovatie en daarmee in te zetten op verdere ontwikkeling van biologisch specifiek en duurzaamheid in het algemeen. Daar hoort ook een stuk kennisontwikkeling en kennisdeling bij.
- Een randvoorwaarde die ook helpt is als wetgeving verder wordt ontwikkeld passend bij de manier van biologisch produceren en dat het proces van certificering zo efficiënt mogelijk plaatsvindt.

Thema 2: De rol van de consumenten

Vraag 1: Wat weerhoudt Nederlandse consumenten om biologische producten te kopen?

De verhouding tussen prijs en meerwaarde is een aankoop belemmering.

- Het prijsverschil tussen biologische en niet biologische producten weerhoudt consumenten om meer biologische producten te kopen.
- De toegevoegde waarde of meerwaarde is niet helder.
- Het belang van prijs is groter als er voor de consument geen andere belangrijke voordelen (bekend) zijn.
- Het is wel goed te beseffen dat er niet maar één soort consument bestaat.

Het aanbod is een aankoop belemmering.

- De beschikbaarheid van alle producten (varianten) in de eigen supermarkt is van belang.
- Consumenten maken geen rationele keuze, de voedselomgeving en het aanbod zijn doorslaggevend in de consumentenkeuze.
- Het is moeilijk in de supermarkt naast het andere aanbod te kiezen voor biologisch. De nadruk wordt gelegd op de goedkoopste aankopen.
- Zonder een groot aanbod aan mooie biologische producten in de supermarkt (inclusief informatie over deze producten), lukt het niet tot een hogere verkoop te komen.

Beperkte interesse, bewustzijn en het kennisniveau van consumenten zijn een aankoop belemmering.

- Consumenten zijn onvoldoende betrokken bij voedselproductie. Er is een afstand tot de producent.
- Consumenten hebben een gebrek aan kennis over biologisch, en beperkt bewustzijn.
- Het vertrouwen in het biologische label is laag. Er bestaat het idee dat biologisch altijd duurder is en dat het een marketing truc is.

Vraag 2: Wat kan er volgens jou voor zorgen dat Nederlandse consumenten meer biologische producten kopen?

Communicatie als manier om biologische/duurzame aankopen te stimuleren

- Goede en eerlijke voorlichting is van belang.
- Zet in op promotiecampagnes over wat biologisch is en wat biologisch bijdraagt aan een duurzame wereld.
- Verhoog bewustzijn over de voordelen van producten, niet alleen voor biologisch maar ook andere duurzame producten.
- Gezondheid wordt een steeds belangrijker thema onder consumenten.

Aanpassen prijs als manier om biologische aankopen te stimuleren

- Zolang er geen andere voordelen zijn, maak het duurzame alternatief goedkoper dan reguliere producten, bijvoorbeeld via BTW.
- Biologische producten moeten betaalbaar blijven voor de consument.

Educatie en verkleinen afstand consument-productie als manier om biologische aankopen te stimuleren

- Meer openheid op boerenerven is van belang. Laat mensen onderdeel zijn van de voedselproductie.
- Meer aandacht in het onderwijs over voedsel en de productie ervan is belangrijk.

Inrichting voedselomgeving als manier om biologische aankopen te stimuleren en overige ideeën

- Biologisch moet makkelijker en normaler worden: maak het de standaard.
- Begin bij supermarkten en de presentatie. Sluit een convenant waarin supermarkten verleid en geholpen worden om meer biologisch product in het schap te zetten, of zet wetgeving in.
- Verkoop biologische/natuurinclusieve producten via een separaat kanaal.

Vraag 3: Wat is hiervoor nodig en hoe kunnen verschillende stakeholders hier een rol in spelen?

- Maak veel budget beschikbaar voor promotie en communicatie aan de consument.
- Zet in op een overheids campagne voor bewustwording en voorlichting.
- Zoek hiervoor samenwerking met maatschappelijke organisaties en ketenpartijen, waaronder supermarkten en benut ook de communicatiekracht van chefs en horeca.
- Investeer in scholen en het onderwijs .
- Supermarkten moeten een eerlijke prijs betalen aan producenten.
- Aan jongeren kan gevraagd worden zelf promotie op te pakken.
- Sluit een convenant met supermarkten /maak bindende afspraken
- Schep een gezamenlijke visie en nodig partijen uit om daar met initiatieven invulling aan te geven. Zet in op samenwerking.
- Bouw subsidies voor gangbare productie af.
- Steun korte keten initiatieven met middelen en/of regelgeving.
- Kijk kritisch hoe biologische producten betaalbaar kunnen worden gehouden, bijvoorbeeld wanneer je kijkt naar controle op biologisch.
- Denk out of the box.

Vraag 4: Welke informatie of uitleg over biologische producten hebben Nederlandse consumenten volgens u nodig?

- Leg uit waarom biologische producten meer kosten en wat de boer hiervoor doet.
- Communiceer over voordelen van duurzame landbouw (waaronder biologisch) voor de eigen leefomgeving.
- Communiceer de gevolgen van intensieve landbouw en hoe de biologische boer werkt.
- Benadruk vooral de positieve kanten van biologisch, dat is krachtig genoeg
- Stem informatie af op de behoefte van de consument naar 'wat heb ik eraan'. Sluit aan op de beweegredenen van de consument.
- Een duurzamer en gezonder voedingspatroon d.m.v. duurzame/bewuste consumptie leidt in vele gevallen tot een betere gezondheid.
- Zorg voor een degelijke wetenschappelijke onderbouwing
- Let echter ook op bestaan van cognitieve dissonantie. Maak biologische voeding de standaard en betaalbaar.
- Onderzoek toont aan dat consumenten geen rationele keuze maken. De voedselomgeving en prijs zijn doorslaggevende factoren.
- Als biologisch goedkoper is, hoeft je de consument niks uit te leggen.

Thema 3: Aandeel biologische producten in verkoopkanalen

Vraag 1: Wat zijn de redenen dat het aandeel van biologische producten (food en non food) bij genoemde verkoopkanalen relatief laag is? (Indien mogelijk graag het antwoord specialiseren/illustreren per afzetkanaal.)

Vraag 2: Hoe kan het aandeel biologische producten in genoemde verkoopkanalen worden vergroot?

Vraag 3: Wat is hiervoor nodig en hoe kunnen verschillende stakeholders hier een rol in spelen?

Vraag 4: Welke informatie of uitleg over biologische producten hebben Nederlandse verkoopkanalen volgens u nodig?

We groeien op met weinig kennis en bewustzijn over de effecten van biologische landbouw en het verschil met reguliere landbouw.

- Hierdoor heeft de consument veel vertrouwen in reguliere landbouw en voelt geen urgentie om biologisch te kopen.
- Sommige ketenpartijen focussen hierdoor te veel op winst en efficiëntie en gaat ten koste van gezondheid.
- Hierdoor blijft de behoefte en vraag vanuit de consument laag en kiezen ze eerder voor andere producten (goedkoper, andere labels).
- Voorlichting/onderwijs, transparantie (zowel positief als negatief) en promotie kunnen dit aanpakken.

De verkoopkanalen zijn erg gefocust op winst waardoor de prijsmarge voor biologische producten hoog ligt.

- Hierdoor zijn de prijsverschillen tussen reguliere producten en biologische producten erg groot.
- Door de hogere prijzen worden biologische producten minder verkocht en blijft het marktaandeel klein.
- True pricing, kennis over inkoop, kleinere winstmarges en focussen op productgroepen met kleine prijsverschillen kunnen de prijsverschillen verkleinen.

De beschikbaarheid van biologische producten is niet met een druk op de knop te vergroten.

Verduurzamen kost tijd. Focussen op wat wel al lukt.

- Overwegingen voor strengere wet- en regelgevingen op verduurzaming, transparantie, landbouwmethoden, maar ook samenwerking en financiering kunnen de product- en procesevaluatie verbeteren.
- De kosten en regelgeving rondom de certificering van biologische producten is voor sommigen een reden om niet te verduurzamen, of wel te verduurzamen, maar niet te certificeren.
- Veranderingen in aanbod, zoals 'misvormde' groenten, meer biologisch, biologisch in plaats van regulier en schapindeling kunnen het aandeel biologische producten vergroten.

Thema 4: De prijs van biologische producten

Vraag 1: Wat maakt dat producenten, verkoopkanalen en consumenten de hogere prijs van biologische producten als een belemmering zien om deze resp. te produceren, verkopen en kopen?

Vraag 2: Hoe kunnen we er voor zorgen dat de prijs van biologische producten geen belemmering vormt voor producenten om deze te produceren?

Vraag 3: Hoe kunnen we er voor zorgen dat de prijs van biologische producten geen belemmering vormt voor verkoopkanalen om deze te verkopen?

Vraag 4: Hoe kunnen we er voor zorgen dat de prijs van biologische producten geen belemmering vormt voor consumenten om deze te kopen?

Door hoge prijzen en een laag marktaandeel is de betalingsbereidheid en vraag van de consument laag.

De marktwerking is nu zo dat er een balans is tussen hoge prijs van bio aanbod en een lage vraag.

- Tegelijkertijd is er concurrentie onder de reguliere producten die heel goedkoop zijn.
- De grote prijsverschillen moeten kleiner worden. Dit kan door bio producten goedkoper te maken, maar beter is om reguliere producten duurder te maken dmv true pricing.

Er is weinig kennis over de inhoud en effecten van en biologisch keurmerk. Deze kennis is nodig om het de prijs waard te maken, nu is iedereen gewend zo min mogelijk te betalen.

- Deze kennis kan bestaan uit contact met de lokale boer, emotieprikkels over natuur en dierenwelzijn, zichtbaar maken van de effecten/kwaliteit van biologisch, meenemen in onderwijs.

De prijzen zijn hoog, omdat biologisch produceren duur is.

- Omschakelen naar biologische productie kost tijd en geld, maar ook de certificering kost geld.
- Financiële ondersteuning bij dit soort kosten kan helpen de kosten van biologische producten te drukken.

Een verhoogde biologische productie kan de kosten verlagen.

- Het aanbod kan ook gaan via verkorte ketens, om zo hoge winstmarges te vermijden.
- Er zouden meer biologische varianten in het aanbod moeten komen. Dit kan naast of in plaats van het reguliere aanbod.

Thema 5: De internationale markt voor biologische producten

Vraag 1: In welke zin denkt u dat de groei van het biologisch landbouwareaal in andere Europese landen de positie van de Nederlandse biologische import en export zal veranderen?

- Sommigen denken dat er niets zal veranderen, o.a. omdat de export naar Duitsland zal blijven doorgaan en daar blijft de vraag groot.
- Sommigen denken dat omdat veel EU-landen steeds meer focussen op consumptie van eigen land, dit juist wel de export van Nederlandse biologische producten onder druk zet.
- Omdat Nederland best afhankelijk is van export naar omringende landen zullen we veel nadeel hebben voor onze prijsvorming wanneer in omringende landen het aanbod sneller groeit dan de vraag. Dit zal de omschakeling in ons land sterk hinderen.
- Indien andere landen competitiever kunnen produceren, worden we uit de markt geprijsd.
- De stijgende Europese consumptie is positief voor Nederlandse productie en exportkansen.
- Gaan landen datgene produceren wat ze het beste kunnen produceren om unieke handelspositie te verwerven?

- In- en export is geen primair doel voor behoud van het natuurlijk kapitaal en gezonde voeding. Het is een soort bijvangst.

Vraag 2: Wat zijn dan kansen en/of problemen voor de Nederlandse biologische sector?

Kansen

- Nederland kan zich richten op bio producten met extra toegevoegde waarde (niches binnen bio).
- Nederland heeft goede gronden voor de teelt van biologisch uitgangsmateriaal die geschikt zijn voor export naar EU landen. Aangezien die landen ook meer biologisch gaan telen, biedt dit kansen voor de productie van meer biologisch uitgangsmateriaal in Nederland.
- De huidige positionering van de Nederlandse biologische zuivel benutten en versterken.
- Kennis en expertise.
- In veel landen, waar vooral meer exotische producten vandaan komen, is biologisch nog niet zo ver ontwikkeld.
- Import keren door te benadrukken hoe gek het is dat importeren goedkoper is.

Problemen / uitdagingen

- De productie van biologisch veevoer vormt een uitdaging. Nederland zal behoefte blijven houden aan import van biologisch veevoer, omdat grond en arbeid in Nederland te duur is voor grootschalige teelten als graan en peulvruchten.
- Risico's op misoogsten en te lage kwaliteit van producten en de eisen die door afnemers wordt gesteld.
- Beschikbaarheid grond, omschakelperiode.

Vraag 3: Wat zou kunnen helpen om de Nederlandse positie te behouden of te versterken?

- Het verplichten van het gebruik van biologisch uitgangsmateriaal voor meer buitenteelten.
- Indien import goedkoper blijft, benadrukken dat dit gek is en wellicht blockchain inzetten inzake korte ketens.
- Benadrukken van de veelal uitmuntende kwaliteit van de Nederlandse biologische producten richting ketenpartijen en consumenten.
- Samenwerking binnen de EU met betrekking tot promotie van consumptie.
- Internaliseren van externe kosten.
- Ontwikkelen en inzetten van technologische kennis in landbouw.
- Productontwikkeling in bio.
- Meer samenwerking tussen alle landbouwsystemen en niet afgeven op elkaar of polariseren.
- Het Deense model: ook stimuleren van de export naar andere landen, met financiële middelen zoals exportpromotie.
- Werken aan de afzetkant, niet alleen de productiekant.
- Kennis en kennisdeling, ook om (inter) nationale ketenpartners te ondersteunen met het maken van slimmere, duurzamere keuzes.
- Eenheid/gelijkheid in de wet- en regelgeving: Europese wet en regelgeving biedt nog steeds ruim de mogelijkheid aan eigen nationale interpretatie en invulling.
- Goede infrastructuur voor de ontwikkeling van de technologie in agrofood, dat leidt tot efficiency en competitiviteit.
- Regulering/protectionisme t.a.v. de landbouwsector in Nederland. De overheid dient bepaalde zekerheden af te geven t.a.v. areaal en daarmee prijs. Wat mag op landbouwgrond en het niet 100% overlaten aan de vrije markt en daarmee zonder voorwaarden.
- Jonge boeren van begin af aan stimuleren biologisch te worden.
- Subsidie

- Eerlijk produceren, hoge kwaliteit, normen opschrijven.
- Niets de vraag/markt bepaalt

Thema 6A: Omschakelen naar biologische landbouw (...voor degenen die al biologisch zijn)

Vraag 1: Wat was voor jou het moment dat je besloot om om te schakelen naar biologische productie/producten?

- Bij aankoop van bedrijf
- Het EU voornemen om met een significante Green Deal te komen
- Het onderwijs over gangbare landbouw dat geen bevredigende antwoorden gaf op vragen over de nadelen van de gangbare landbouw
- Afkeer tegen gif en kunstmestgebruik in gangbare landbouw
- Na gesprekken met diverse partijen
- Laten inspireren door andere bio-boeren
- Eigen overtuiging
- Besef dat gezondheid een groot goed is en zorg voor de aarde belangrijk is voor toekomstige generaties
- Waardering van Nederlandse boeren
- Product willen leveren dat goed is voor de mens en de natuur
- Coöperatie EKO-Holland die nieuwe leden zocht
- Afnamegarantie na omschakeling
- Woonachtig bij natuurgebied

Vraag 2: Wat had je nodig om om te schakelen?

- Niets, goede wil is voldoende
- Geld
- Heldere afspraken en visie met betrokken ketenpartners, gebaseerd op vertrouwen en geholpen door een strakke zakelijke regie.
- Mensen in omgeving
- Voorbeeldbedrijven met inspirerende boeren
- Onafhankelijk voorlichting (destijds DLV bio Dienst landbouw voorlichting bio)
- Doorzettingsvermogen
- Overtuiging dat het anders moet/kan
- Netwerk met gelijkgestemden
- Kennis, o.a. over wat biologisch is, over andere methoden dan geleerd door de gangbare scholen en boeren, over productinhoudelijke vragen over bijv. basisgrondstoffen in een biologische variant. Kennis kan bijvoorbeeld worden verkregen bij een loket.
- Afnamegarantie na omschakeling
- Neveninkomsten uit een andere tak (werk buiten de deur) om omschakelperiode op te vangen.
- Extra grond om te kunnen extensiveren.
- Alle stakeholders dienen medewerking te verlenen om het mogelijk te maken.

Vraag 3: Wie heeft je daarbij geholpen?

- Mensen om me heen waarmee je kon sparren en nadenken
- Collegaboeren

- DLV bio dienst landbouw voorlichting bio.
- Oriëntatiecursus biologische landbouw
- Adviseurs die helpen bij een omschakelbouwplan
- Vereniging van biologische boeren om boeren te vinden om mee samen te werken
- Niemand
- “Ik ervaar dat er weinig ondersteuning is voor vooral kleine producenten, mensen die lokaal willen werken, kleinschalig en ambachtelijk willen produceren.”

Thema 6B: Omschakelen naar biologische landbouw (...voor degenen die biologisch willen worden)

Vraag 1: Wat is voor jou het moment dat je besluit om om te schakelen naar biologische productie/producten?

- Als rendement van bedrijf er beter op wordt
- Inspiratie door andere bio-boeren
- “Het moet anders. Zo wil ik niet meer verder.”
- Subsidie (Bewoner met persoonlijke uitnodiging met post)

Vraag 2: Hoe kan het omschakelen voor jou gemakkelijker worden gemaakt?

- Financiële middelen om de omschakeling makkelijker te maken, kost nu veel geld voor je zover bent.
- Flexibeler omschakelen mogelijk maken, bijvoorbeeld gedurende de overgangstermijn bepaalde ontheffingen van regels. Alternatief is direct in de omschakeling plus prijs betalen.
- Onafhankelijke overheidsvoorlichting
- Demobedrijven
- Kennisdeling
- Zekerheden
- Bewustwording van consumenten, boeren en overheid
- Financiële ondersteuning bij aanschaf machines
- Opvangen omzetdip tijdens omschakelperiode
- Ontwikkelen van marktvraag om makkelijk in te stappen bij verkoop van producten
- Ontwikkelen van de beschikbaarheid van biologische vaste mest of plantaardige mest in de eigen omgeving
- Meer betrekken van consument bij voedselproductie;
- Het organiseren van far'er's schools/platforms waar boeren (gratis) samen kunnen komen om kennis en ervaringen te delen en waar mensen aanwezig zijn die kennis hebben of contacten met kennis hebben die de boeren (gratis/zeer laag tarief) kunnen begeleiden en coachen in hun proces. (Bewoner met persoonlijke uitnodiging met post)

Vraag 3: Wie kan je daarbij helpen?

- Collegaboeren
- Demo biobedrijven
- Overheidsvoorlichting over bio landbouw
- Kennisinstellingen
- Ketenpartijen zoals afnemers
- Onafhankelijke adviseurs

- Overheid
- Media
- Onderzoek (Bewoner met persoonlijke uitnodiging met post)

Vraag 4: Wat weerhoud je om om te schakelen?

- Markt trekt niet aan, marktvraag ontbreekt, toekomstonzekerheid
- Het verschil tussen bio en gangbaar wordt steeds kleiner
- Rendement, dat vraagt de bank
- Wet- en regelgeving
- Financiering (Bewoner met persoonlijke uitnodiging met post)

Thema 7: Grond voor biologische landbouw

Vraag 1: Waar of op welk soort plekken in Nederland ziet u kansen voor meer biologisch landbouwareaal? En waarom?

- Geconstateerd wordt dat voor de biologische akkerbouw vooral klei heel geschikt is.
- De biologische veehouderij kan op alle percelen waarbij er inperkingen zijn vanuit duurzaamheidsoogpunt.
- Echter er wordt opgemerkt dat biologische landbouw overal hoort plaats te vinden aangezien de biologische landbouw beter zou zijn voor de grond.

Vraag 2: Wat kan helpen om de toegankelijkheid tot grond te verbeteren?

- Voornamelijk wordt gekeken naar de overheid, zowel in de vorm van Rijksvastgoedbedrijf als van terrein beherende organisaties zoals Staatbosbeheer.
- Grondfondsen zoals Land van Ons worden ook genoemd. Zij kunnen bijdragen aan grond goedkoop aanbieden voor duurzaam gebruik. Echter hier worden ook risico's gezien.
- Structurele oplossingen zoals het faciliteren van grondgebruik door goedkopere pacht, langdurige pacht maar ook door goedkopere grond, worden genoemd. Dit laatste zou bijvoorbeeld kunnen via fiscaal faciliteren van biologische productie.
- Als laatste wordt er gewezen op het risico van andere activiteiten zoals zonneweiden waardoor landbouwgrond verdwijnt en de agrarische structuur verandert.

Vraag 3: Wie kan daarbij helpen?

- Gedacht wordt aan verpachters die grond beter goedkoper kan aanbieden. Daarbij geholpen met een door de overheid gewijzigde pachtwetgeving.
- Er wordt ook een rol gezien voor de consument die hogere prijzen kan betalen voor biologische producten zodat zij de concurrentie aankunnen om grond aan te schaffen.
- Ook de overheid wordt vaak genoemd. Deze kan stimulerend beleid voeren voor biologische producten/producenten. Zorgen dat biologische grond niet weer gangbaar wordt ingezet. Maar ook door eenduidig te kiezen voor biologisch en dit bijvoorbeeld ook te promoten bij grond met duurzaamheidsvereisten (bijvoorbeeld rond N2000 gebieden).
- Als laatste wordt gewezen op opties zoals gebiedsgerichte aanpakken en stadslandbouw. Hierbij kunnen op locatie nieuwe opties worden verkend en ontdekt.

Thema 8: Onderzoek t.b.v. biologische landbouw

Vraag 1: Welke duurzaamheidsvraagstukken behoeven volgens jou (nader) onderzoek om de biologische landbouwsectoren duurzaam door te ontwikkelen?

Vraag 2: Welke andere onderwerpen dienen nader onderzocht te worden om de consumptie en productie van biologische producten te vergroten?

Vraag 3: Hoe kan de biologische sector beter toegang krijgen tot onderzoek en kennis in relatie tot duurzame productie en consumptie?

Vraag 4: Hoe kan de biologische sector bijdragen aan het versnellen van onderzoek naar vraagstukken rondom biologische productie en consumptie?

- In de biologische productie is meer kennis nodig over onderwerpen die gerelateerd zijn aan duurzaamheidsopgaven zoals klimaat (emissiebeperking), biodiversiteitsverlies, water, overbemesting, erosie. Er is systeemkennis nodig voor het ontwikkelen van "BIO 2.0". In de praktijk is meer technische kennis om de risico's op misoogst te beperken, nieuwe duurzame meststoffen, aanvullend op organische mest, de toelating van groene middelen passend in de biologische landbouw, de robotisering voor bestrijden van onkruid, oplossingen voor de combinatie van meer mechanische onkruidbestrijding met behoud van grondbroedende akkervogels, emissies verlagen in de bio veehouderij, hoe de productiedip gedurende de omschakeling naar bio te beperken, onderzoek naar kleinere en nu minder rendabele gewassen om gewasdiversiteit te behouden, selectie van gewassen met hogere opbrengst en wel met het oog op duurzaamheid, klimaatbestendigheid en verminderd gebruik van input en onderzoek naar de teelt van vaste planten en bomen en niet grondgebonden teelt.
- Is biologisch duurzaam en logisch? er is meer kennis nodig voor de vraag in hoeverre biologisch echt een duurzaam systeem is en of dit niet alleen een politieke frame is.
- Afzet en consumptie van biologische producten, beprijzing: onderzoek naar de verdeling in de keten van de omschakelkosten en opbrengstderving in de transitieperiode, naar marktfalen in biologische landbouw (vraag te klein, oneerlijke concurrentie) en handelingsperspectief voor de overheid, naar de haalbaarheid en impact van lagere prijzen voor biologische producten dan gangbare producten door accijnzen op de laatste, optimalisatie van afzet (winkelvloer) met optimale schapinrichting, pricing, vervanging van producten door bio producten, het zorgen voor een duurzame verbinding tussen consumenten en het biologisch systeem, veel meer budget op de biologische productie, om deze te vergroten en verbeteren en de prijzen te verlagen.
- Effect van biologische voeding op de volksgezondheid: onderzoek naar voedselveiligheid, bv hoe voorkomen dat residuën van chemische bestrijdingsmiddelen nog aanwezig zijn in eindproducten lang na omschakeling, invloed van gezonder/duurzamer voedingspatroon met biologische producten op volksgezondheid/ maatschappelijke kosten.
- Inzet van de keten om de biosector te ontwikkelen: samenwerking in de hele biologische keten (van boer tot en met consument) tbv een verantwoorde vraaggestuurde groei van de Nederlandse biologische landbouw, wel met maatwerk (kennis). Alle schakels in de biologische keten versterken, zodat ze hierin willen investeren. Inzet van keten-innovatie op de juiste wijze in de biologische ketens. De volledige keten minder afhankelijk maken van (ontheffingen voor) gangbaar materiaal.

- Toegang tot kennis vergroten en versnellen voor de bio sector: via meer ontmoetingen tussen biologische boeren, het opzetten/ondersteunen van organisaties/platforms die boeren helpen met het krijgen van de benodigde kennis, en waar ze hun kennis en ervaring kunnen delen, meer tijd en budget vanuit LNV (budget proportioneel aan ambitie voor bio), expliciete bio taken geven aan WUR en HAS (wel een veel bredere duurzaamheid denken hierin bewerkstelligen), LBI meer ondersteunen, zorgen voor een meer pluriform landschap van partijen die kennis dissemineren over duurzame en/of biologische landbouw, participatie van boeren in onderzoeksprojecten, specifieke subsidies of collectieve financiering voor deelname van bio aan PPS'en, in alle onderzoeksprogramma's, onderzoekscalls en financieringsinstrumenten 'biologisch' expliciet benoemen, en waar nodig, geld reserveren voor onderzoek specifiek gericht op bio. Een lectoraat als boegbeeld voor de biolandbouw om samen met belanghebbenden zichtbaarheid en kennisbundeling te bevorderen. Opzetten van "centers of excellence" waar kennis, innovatie en training samen komen. Gezamenlijk onderzoeksonderwerpen agenderen, EU projecten benutten.

Thema 9: Biologische productie en consumptie in het onderwijs

Vraag 1: Wat is volgens u de reden dat er nog weinig aandacht is voor biologische productie en consumptie in het groene en food-onderwijs?

- Ten eerste wordt genoemd het (voedsel)beleid waarbij de focus heeft gelegen op efficiëntie van productie en er geen duidelijke doelen/ambities zijn voor duurzaamheid en in het bijzonder voor biologische landbouw. Dit zie je terug in het onderwijs. Het aandeel biologische landbouw is klein dus biedt weinig perspectief voor studenten. Als er een uitdagend en aantrekkelijk perspectief is, dan is er interesse bij studenten en docenten/onderwijs;
- Ten tweede wordt genoemd dat de gangbare sector sterke lobby/ mogelijke financiële invloed heeft m.b.t. het onderwijs en de onderwijsinstellingen waardoor onderwijs/onderzoek georiënteerd is op gangbare landbouw en achterloopt bij maatschappelijke ontwikkelingen waardoor er beperkte ruimte is/ was voor andere inzichten;
- Ten derde wordt als oorzaak genoemd dat het aanbod van goed en actueel lesmateriaal beperkt is en ook het aandeel docenten met goede biologische basiskennis is beperkt (bijv. omdat ze conservatief zijn en gericht zijn op gangbare landbouw). Door dit verouderde lesmateriaal worden innovaties in de sector ook maar traag meegenomen. Daarbij wordt ook benoemd dat de echte landbouw opleidingen (MBO/HBO) op steeds minder locaties en nog maar door kleine groepen (vaak oudere) docenten worden gegeven.

Vraag 2: Hoe kan volgens u biologische landbouw een volwaardige plaats krijgen in het groene en food-onderwijs?

Vraag 3: Wat is ervoor nodig om dit te realiseren?

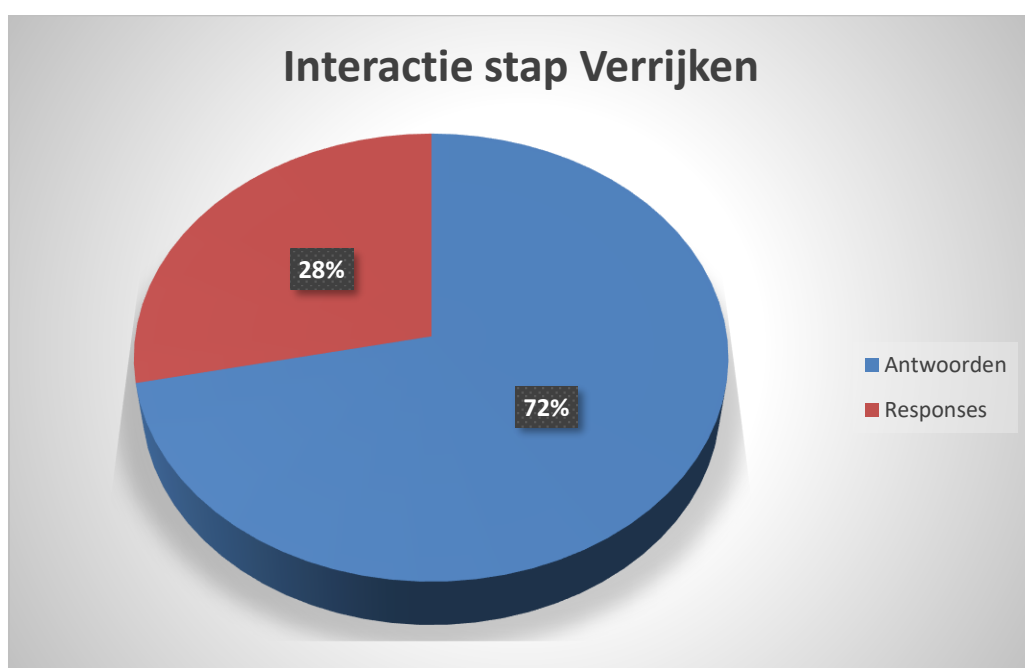
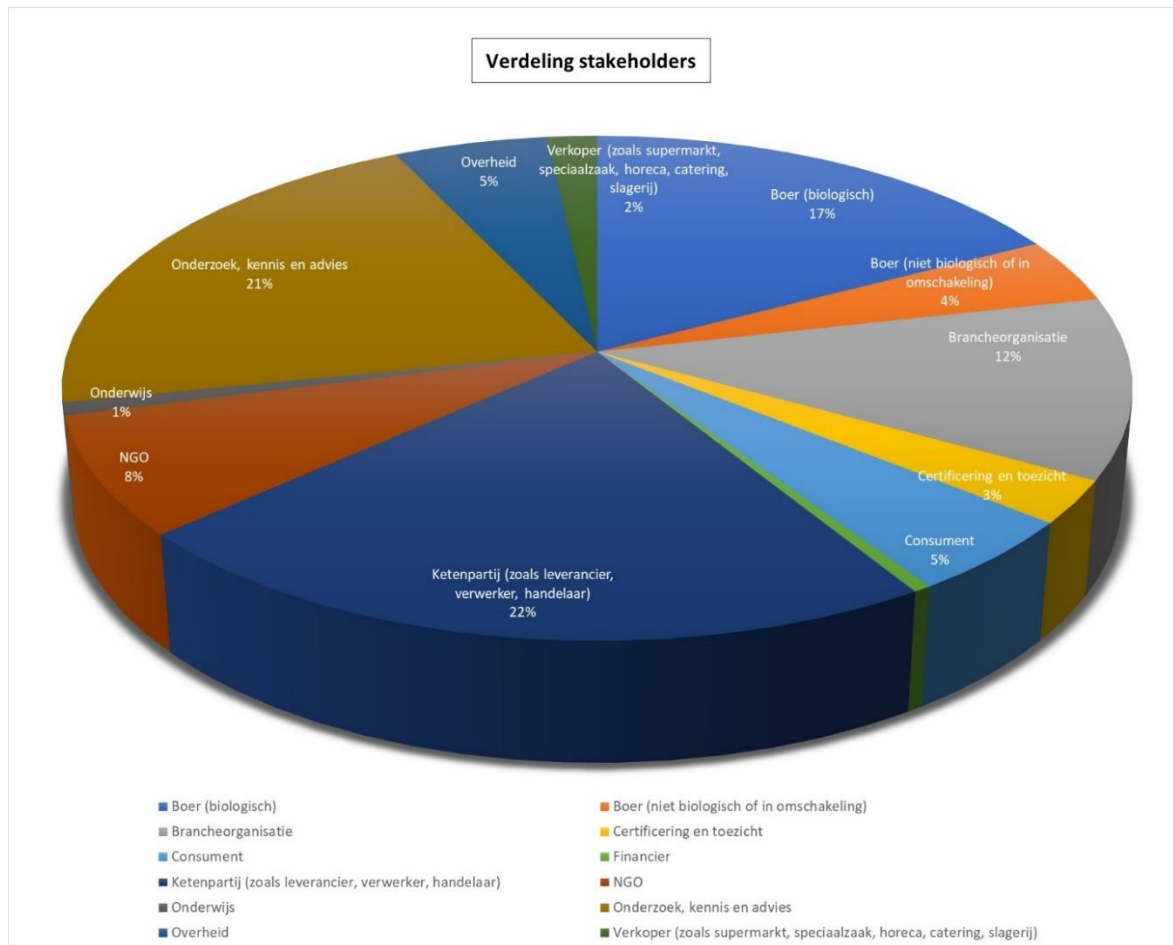
Vraag 4: Wie zou dit kunnen doen of hierbij kunnen helpen?

- Er wordt veelal gewezen op een bredere aanpak/ totaal onderwijs vergroenen waarbij landbouw(systemen)/ voedselproductie/ natuurlijk kapitaal/ gezond voedsel/ meer in aanraking met natuur, planten ect. al vanaf de basisschool onderdeel worden van het onderwijs. Hierbij worden o.a. genoemd: boerderijbezoeken, schooltuinen, gezonde kantines, excursies educatieve landbouw ect. Hierbij kan ook aandacht zijn voor andere vormen van duurzame landbouw;
- Relatie met de praktijk leggen voor kinderen/ leerlingen/ studenten. Dit kan door mensen vanuit de praktijk zoals boeren, omgeschakelde boeren, gastdocenten, certificeerder/ toezichthouder en onderzoekers op scholen/ bij opleidingen gastlessen, workshops, excursies, projecten ect. te laten organiseren waarbij mensen uit de praktijk hun expertise en enthousiasme delen met de volgende

generatie;

- De hele sector heeft een rol waarbij er geld beschikbaar moet worden gesteld. Hierbij heeft de overheid een belangrijke rol om enerzijds een duidelijk doel te bepalen en daarbij de benodigde investeringsgelden beschikbaar te stellen. Er is geld nodig voor innovatieve onderwijs- en trainingsprogramma's om de nieuwe generatie met de juiste skills, kennis op te leiden voor de transitie. Tevens is ook onderzoek/ innovatie en doorstroming van deze kennis naar onderwijs van belang;
- Biologisch kan worden meegenomen in bestaande inhoudelijke vakken/ curriculum bijvoorbeeld met lesmateriaal en leraren met de juiste kennis. Vanuit de overheid kan hierin worden bijgestuurd. Daarnaast kunnen specifieke vakken of proeflessen worden aangeboden op agrarische instellingen. Ook kan vanuit de overheid onafhankelijke (biologische) landbouwvoorlichting worden gegeven.
- In effectieve samenwerking tussen de verschillende partijen (sector, overheid, kennisinstellingen, toezichthouder) leeraanbod aanbieden en doorontwikkelen voor boeren, ondernemers, winkeliers, medewerkers ect. en met name ook jongeren (die een bedrijf willen starten/ overnemen en zich breed willen oriënteren op duurzame ontwikkelingsmogelijkheden). Dit aanbod kan bijv. worden aangeboden via Bio Academy.
- Om de transitie vorm te geven en nieuwe generatie professionals op te leiden is het belangrijk om innovatief onderwijs en trainingsprogramma's in samenspraak met de stakeholders op te stellen.

Stakeholderverdeling en interactiegraad dialoogronde ‘Verrijken’

Hoofdstuk 3: Samenvatting dialoogronde Voorkeuren: focus in de ideeën en oplossingen

In de **derde** dialoogronde '**Voorkeuren**' stond het aanbrengen van focus in de ideeën en mogelijke oplossingen die in de tweede dialoogronde 'Verrijken' zijn aangedragen centraal. Per thema uit de eerste dialoogronde is van de genoemde ideeën en oplossingen een lijst met aandachtspunten gemaakt in de vorm van stellingen. Deelnemers aan de consultatie is gevraagd om in de derde ronde per thema aan te geven welke 3 aandachtspunten volgens hen het belangrijkste zijn om in Nederland de komende jaren aan te werken, hun zgn. voorkeuren. Het resultaat van deze ronde is een focuslijst met 13 (hoofd)aandachtspunten geworden:

13 (Hoofd)aandachtspunten:

1. Er moet bij de consument meer kennis en bewustzijn komen over de verschillen tussen biologische en reguliere landbouw, inclusief de prijs.
2. Het aanbod van biologische producten moet niet alleen groeien bij supermarkten, ook in de horeca, catering, slagerijen, groenteboeren, bakkers, tuincentra en de online verkochte maaltijdboxen.
3. Alle overheden en semi-overheden moeten in hun kantines meer biologische producten aanbieden om de vraag naar biologische producten te vergroten.
4. Het is belangrijk/essentieel om het prijsverschil tussen biologische en gangbare producten te verkleinen. True pricing en btw verlaging zijn twee opties die daarbij interessant zijn en die al veel in de stakeholderconsultatie zijn genoemd.
Over beide onderwerpen wordt momenteel al veel nagedacht, maar zijn er ook andere opties om het prijsverschil te verkleinen?
5. Er moet meer samenwerking komen binnen de EU om de biologische sector te doen groeien, bijvoorbeeld op het gebied van technologische ontwikkeling, productontwikkeling en promotie van biologische consumptie.
6. Er moet worden ingezet op zowel de nationale als de internationale afzetmarkt voor biologische producten.
7. De kosten van omschakeling mogen niet alleen voor rekening komen van omschakelende boeren/tuinders.
8. Alle partijen in een voedselketen moeten met elkaar het commitment aangaan om om te schakelen naar biologische producten.
9. Voor biologische boeren is het van groot belang dat landbouwgrond niet verdwijnt voor het gebruik voor zonne(panelen)velden en andere bestemmingen.
10. Alle overheden moeten bij het verpachten van eigen grond een preferente behandeling geven aan biologische producenten.
11. Er moet meer budget beschikbaar komen specifiek voor biologisch onderzoek en deze sector moet expliciet worden benoemd in onderzoeksprogramma's en -calls. Veel deelnemers aan de consultatie wensen dat er meer biologisch onderzoek wordt gedaan. De stakeholderconsultatie heeft al veel ideeën voor onderzoek opgeleverd o.a. op het gebied van duurzaamheid, de keten en de consument.
We zouden ook graag onderzoeksvragen in beeld willen hebben voor de afzonderlijke biologische

sectoren (plantaardig en dierlijk). Al deze onderzoeksvragen vormen namelijk mogelijke bouwstenen voor de kennisagenda biologisch die we vanuit LNV willen opstellen.

12. Groene / agrarische opleidingen moeten biologische landbouw meenemen als vast onderdeel van het curriculum en zich niet alleen oriënteren op gangbare landbouw.
13. Opleidingen in food (MBO en HBO) moeten kennis over biologische landbouw en biologische producten opnemen als verplicht leerdoel in hun opleiding.

Thema Nederlandse ambitie voor biologische productie

Toelichting op thema

De Europese Commissie heeft in de Farm-to-Fork-strategie en het Organic Action Plan de ambitie uitgesproken dat in 2030 25% van het Europese landbouwareaal biologisch moet zijn. Aan elke lidstaat van de Europese Unie is gevraagd om te komen met een nationale strategie met een ambitie en maatregelen die passen bij de lokale situatie.

Aantal respondenten op dit thema

100

De 3 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

1. Vergroten van de consumptie van biologische producten t.o.v. gangbare producten *(gescoord door 67 respondenten)*
2. De prijs van biologische producten *(gescoord door 47 respondenten)*
3. Vergroten van het aandeel biologische producten in de verkoopkanalen (supermarkten, horeca, catering, voedingsmiddelenindustrie, etc.) *(gescoord door 45 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

- Toename van consumptie wordt gezien als de belangrijkste voorwaarde voor groei van biologische productie. Door de vraag te vergroten kan het aanbod volgen. Voorlichting voor consumenten is één van de belangrijke maatregelen om in te zetten om de consumptie te laten groeien.
- Het gat tussen gangbare producten en biologische producten moet verkleind worden voor de consument. Dit zou enerzijds kunnen door de prijs van biologische producten te verlagen maar vooral door de werkelijke kosten aan gangbare producten toe te kennen (true-pricing).
- Het huidige aanbod van biologische producten kan vergroot worden, zowel door het breder aan te bieden in de bestaande verkoopkanalen als door nieuwe verkoopkanalen in te zetten.

Thema De rol van consumenten

Toelichting op thema

Consumenten spelen een belangrijke rol bij de groei van de biologische productie en consumptie in Nederland. Wanneer biologische producten niet door de consumenten worden gekocht, heeft meer biologisch produceren geen zin. Het heeft het risico in zich dat de prijs van biologische producten daalt en er geen verdienmodel is voor de boer. De vaak hogere prijs van biologische producten is voor veel consumenten een belemmering om deze te kopen.

Aantal respondenten op dit thema

85

De 3 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema:

1. Er moet bij de consument meer kennis en bewustzijn komen over de verschillen tussen biologische en reguliere landbouw, inclusief de prijs. *(gescoord door 46 respondenten)*
2. Omdat het prijsverschil tussen gangbare en duurzame (biologische) producten een belemmering voor consumenten is, moet worden verkend hoe dit kan worden verkleind. *(gescoord door 46 respondenten)*
3. Overheid, verkoopkanalen en andere ketenpartners moeten een (bindend) convenant sluiten om het aanbod van biologische producten te vergroten en de aankoop ervan te stimuleren. *(gescoord door 30 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

- De meerwaarde van het prijsverschil is nu niet bekend/wordt niet begrepen
- Niet-biologisch is nu goedkoper omdat er voor deze producten geen true pricing is
- Kennis is belangrijk, want er zijn veel verschillende manieren van landbouw en tegenwoordig ook veel (goedkopere) keurmerken
- Kwaliteit en betrouwbaarheid zijn vooral onbekend
- Dit kan helpen bij transparantie over de marges die supermarkten hanteren
- Prijs is belangrijke bottleneck voor de consument
- Hoge prijs voor biologische producten voelt als dubbel betalen/straffen van goed gedrag
- Er is ook een probleem met prijsperceptie
- Biologische producten zijn nu alleen voor de 'happy few'
- Er moet ook betaald worden voor de gevolgen van reguliere landbouw (true pricing)
- Overheid moet leidende en sturende rol hebben in dit vraagstuk (zie Denemarken)
- Convenant nodig door afwezigheid van commerciële lobby bij de biologische sector en te machtige lobby bij andere partijen
- Convenant zorgt voor samenwerking
- Convenant neemt risico's voor ketenpartijen weg
- Convenant geeft duidelijkheid aan de consument
- Convenant zorgt voor voldoende aanbod

Thema Aandeel biologische producten in verkoopkanalen

Toelichting op thema

Nederlandse consumenten kunnen pas biologische producten kopen als deze ook beschikbaar zijn in de verschillende verkoopkanalen. Het aandeel biologische producten (groenten, fruit, vlees, zuivel, eieren, bloemen, planten, bollen) is in genoemde verkoopkanalen relatief laag. Het merendeel van de verkoopkanalen verkoopt met name niet-biologische producten.

Aantal respondenten op dit thema

68

De 3 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

1. Alle overheden en semi-overheden moeten in hun kantines meer biologische producten aanbieden om de vraag naar biologische producten te vergroten. *(gescoord door 31 respondenten)*
2. Het aanbod van biologische producten moet niet alleen groeien bij supermarkten, ook in de horeca, catering, slagerijen, groenteboeren, bakkers, tuincentra en de online verkochte maaltijdboxen. *(gescoord door 30 respondenten)*
3. Er moet meer aandacht komen voor kennis bij partijen in de keten over biologische productie, bijvoorbeeld bij inkopers, marketeers en medewerkers en niet alleen bij de duurzaamheidsmanagers van bedrijven. *(gescoord door 22 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

- Goede resultaten in andere landen (Denemarken) op bijvoorbeeld consumentenvertrouwen en bekendheid
- Wees het goede voorbeeld
- Zorgt voor toename van de vraag naar biologische producten
- Overheden kunnen ondersteunen bij de omzetsnelheid
- Makkelijk te regelen
- Is in de jaren 90 al eerder convenant geweest over bio binnen overheden
- Zorgt voor betrokkenheid van meerdere partijen
- Vergroot de bewustwording
- Vergroot de bekendheid en acceptatie onder consument
- Vergroot de beschikbaarheid
- Vergroot de vraag
- Kan stimuleren om ook in horeca keurmerken van producten te vermelden
- Goed voor de leefbaarheid van steden en winkels
- Sommige ketenpartijen blijven achter in verduurzaming
- Er is gebrek aan kennis
- Er heersen vooroordelen
- Zorgt voor bewustwording
- Zorgt voor begrip/acceptatie en gedragsverandering/herprioritering
- Er moet een eenduidig verhaal worden verteld

Thema De prijs van biologische producten

Toelichting op thema

De hogere prijs van biologische producten vormt op dit moment voor veel producenten een belemmering om deze te produceren, voor veel verkoopkanalen om deze te verkopen en voor veel consumenten om deze te kopen. Er is sprake van een dilemma: de biologische boer heeft een hogere prijs nodig voor zijn producten, maar de consument is vaak niet bereid is om deze hogere prijs te betalen.

Aantal respondenten op dit thema

70

De 4 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

(in dit geval 4 aandachtspunten, omdat de aandachtspunten 3 en 4 hetzelfde aantal respondenten hebben)

1. True pricing is noodzakelijk om prijsverschillen tussen biologische en gangbare producten te verkleinen. *(gescoord door 39 respondenten)*
2. De Nederlandse overheid moet de kosten voor certificering en toezicht op biologische productie bekostigen net zoals de Deense overheid dat doet. *(gescoord door 29 respondenten)*
3. De BTW op biologische producten moet omlaag of naar 0, zodat biologische producten beter kunnen concurreren met gangbare producten. *(gescoord door 28 respondenten)*
4. De subsidies voor gangbare productie moeten worden afgebouwd. *(gescoord door 28 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

- Zonder true pricing blijven de marktverhoudingen verstoord en worden de negatieve neveneffecten van marktontwikkelingen (verscheppen grondstoffen en voedsel etc.) in stand gehouden
- True pricing is fair, geeft inzicht en transparantie in kostenopbouw en leidt tot meer kennis en bewustzijn bij koper
- True pricing moet samengaan met het echte verhaal vertellen richting de consument over de wereld achter hun eten.
- Door true pricing wordt theoretisch gangbaar en bio even duur, en is er nog steeds geen financiële stimulans om bio te kopen.
- Het is vreemd dat we een systeem hanteren dat het tegenovergestelde is van 'de vervuiler betaalt'.
- Een overheid die certificeringskosten betaalt draagt bij aan verlaging van de kostprijs, je neemt een belemmering weg om op 'biologisch' over te stappen, omschakelen wordt aantrekkelijker.
- De consument is de doorslaggevende factor voor het succes van een transitie en prijs is daarbinnen de belangrijkste pijler
- Primaire gezonde producten moeten allemaal in het lagere BTW segment, niet alleen biologisch. Je sluit anders ook andere mogelijk duurzamere producten uit. |
- Het gaat zowel om true pricing (de vervuiler betaalt met hogere economische kosten) als true value (leverancier van maatschappelijke diensten krijgt een vergoeding) vergelijkbaar met een vergoeding voor prestaties bij agrarisch natuurbeheer en GLB.
- Onduurzame modellen zouden niet gesubsidieerd moeten worden. Subsidies moeten naar biologische en regeneratieve landbouw die voor een + zorgen op de landbouw, klimaat, biodiversiteit en dierenwelzijn
- We moeten dát stimuleren waar we meer van willen zien in de toekomst
- We moeten in NL af van de ondersteuningsmaatschappij. Het plakken van pleisters verbergt het falen van het systeem. Subsidies moeten worden verstrekt voor onderzoek en kennis. Het mag nooit een sector in leven houden, dan wel ondermijnen.
- Alle subsidies moeten alleen nog maar gaan naar agrariërs die duurzaam produceren en agrariërs in transitie. Nog subsidies verstrekken aan gangbare productie is weggegooid geld. Het is bizar dat gangbare, vervuilende landbouw en veehouderij in tijden van klimaat- en stikstofcrises nog steeds wordt gesubsidieerd.

Thema De internationale markt voor biologische producten

Toelichting op thema

De Nederlandse biologische landbouw opereert in een dynamische internationale markt. De Europese ambities om het Europese landbouwareaal naar 25% biologisch in 2030 te brengen, betekent dat de andere Europese landen ook plannen aan het maken zijn om hun aandeel biologisch areaal te vergroten. Dit zal consequenties hebben voor de Nederlandse biologische sector.

Aantal respondenten op dit thema

60

De 4 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

(in dit geval 4 aandachtspunten, omdat de aandachtspunten 3 en 4 hetzelfde aantal respondenten hebben)

1. Er moet meer samenwerking komen binnen de EU om de biologische sector te doen groeien, bijvoorbeeld op het gebied van technologische ontwikkeling, productontwikkeling en promotie van biologische consumptie. *(gescoord door 39 respondenten)*
2. Er moet worden ingezet op zowel de nationale als de internationale afzetmarkt voor biologische producten. *(gescoord door 29 respondenten)*
3. De import van goedkopere biologische producten uit het buitenland die Nederland zelf ook produceert moet stoppen. *(gescoord door 18 respondenten)*
4. Er moet meer aandacht komen voor de ontwikkeling van technologie in de biologische sector, omdat dit leidt tot efficiency en een betere internationale concurrentiepositie voor de Nederlandse biologische sector. *(gescoord door 18 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

- Voedselproductie moet je Europees bezien
- Leren van succesvolle aanpakken in het buitenland
- Gebruik maken van regionale productievoordelen (daar produceren waar het het beste kan)
- Elkaar versterken i.p.v. concurreren
- Level playing field
- Noodzaak eenduidigheid in Europese regelgeving
- Duitsland kent groeimarkt van biologische producten, hier liggen kansen voor Nederland
- Optimale verwaarding van biologische producten vindt plaats in Europa
- Onnodige import: meer korte ketens en meer lokaal eten, vrijhandel in voedsel leidt tot nutriëntenprobleem en onnodige voedselkilometers
- Onnodige import past niet bij biologische landbouw die duurzaamheid nastreeft
- Import afremmen want dit belemmert omschakelen in Nederland
- Meer technologie kan kostprijs drukken en leiden tot beter product
- Alleen intensiveren met technologie op ecologische manier

Thema Omschakelen naar biologische landbouw

Toelichting op het thema:

Om biologisch gecertificeerd te worden moeten alle ketenpartijen “omschakelen”: van boer tot afzetkanaal tot consument.

Aantal respondenten op dit thema

50

De 3 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

1. De kosten van omschakeling mogen niet alleen voor rekening komen van omschakelende boeren/tuinders. *(gescoord door 23 respondenten)*
2. Alle partijen in een voedselketen moeten met elkaar het commitment aangaan om om te schakelen naar biologische producten. *(gescoord door 20 respondenten)*
3. Wanneer je als boer/tuinder omschakelt naar de productie van biologische producten moet de afname van deze producten zijn gegarandeerd. *(gescoord door 20 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

- Het is een gedeeld risico van iedereen in de keten, de meeste boeren kunnen de meerkosten niet dragen.
- Omschakelen dient vele publieke belangen (natuurbescherming, volksgezondheid, lucht- en waterbescherming, biodiversiteit). Het is dan niet meer dan logisch dat een individuele ondernemer die bereid is deze spannende stap te zetten financieel wordt gefaciliteerd dat te doen.
- Niet alleen de kosten, maar eerder nog de risico's moeten afgedekt kunnen worden.
- De administratieve 'rompslomp' en de kosten voor aanmelding van omschakeling bij Skal zijn omvangrijk en te hoog.
- Commitment biedt zekerheid en zorgt voor afstemming vraag en aanbod. Omschakeling en marktontwikkeling moeten gelijk op gaan
- Je moet harde afspraken of zelfs wettelijke verplichtingen maken voor een groot aandeel biologisch in de winkelschappen, de horeca en bij de catering voor instellingen en overheden met de nadruk op Nederlandse producten.
- De gehele keten moet niet alleen de omschakeling steunen, maar ook zorgen voor een correcte opbrengst voor de boeren die het product maken.
- Commitment is noodzakelijk: er wordt wel veel lokaal gedaan en gestimuleerd, maar groter trekken is nu lastig.
- Als er geen afzet is voor biologische producten stort de markt/de prijs in elkaar.
- Met de ketenpartners moet je afzetgarantie afspreken.
- Zonder de zekerheid van afzet schakelen grootschalige bedrijven niet om. Die kunnen niet van huisverkoop bestaan.
- Vraag gestuurd is erg belangrijk.
- Het is logisch om afzetgarantie sectoraal aan te pakken en niet met elke omschakelaar apart te regelen.
- Vergeet de bestaande biobedrijven niet: die moeten ook meegenomen worden in alle convenanten en plannen.

Thema Grond voor biologische landbouw

Toelichting op thema

De beschikbaarheid en prijs van landbouwgrond vormen een belemmering voor boeren die willen omschakelen naar biologische landbouw. Het huidige grondbeleid van verschillende overheden en van andere grondbezitters in Nederland wordt gezien als een belemmering voor de groei van het areaal biologische landbouwgrond.

Aantal respondenten op dit thema

70

De 3 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

1. Voor biologische boeren is het van groot belang dat landbouwgrond niet verdwijnt voor het gebruik voor zonne(panelen)velden en andere bestemmingen. *(gescoord door 35 respondenten)*
2. Alle overheden moeten bij het verpachten van eigen grond een preferente behandeling geven aan biologische producenten. *(gescoord door 30 respondenten)*
3. Grond met (duurzaamheids)beperkingen zoals rond Natura2000 gebied moet alleen ter beschikking worden gesteld aan biologische producenten. *(gescoord door 28 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

1) niet verdwijnen grond door het gebruik voor zonne(panelen)velden en andere bestemmingen

- Voor duurzame landbouw, en alle overige landbouw, is grond van groot belang.
- Zonnepanelen zouden op daken moeten worden gelegd en niet op (biologische) landbouwgrond.

2) Preferente behandeling biologische producenten bij verpachten overheidsgronden

- Het is een goede relatief simpele manier waarop de overheid het goede voorbeeld kan geven. Voorkeur heeft het wel om langlopende pacht uit te geven.
- Dit is een goede eerste stap om aan meer biologische landbouw te komen

3) Grond met (duurzaamheids)beperkingen zoals rond Natura2000 naar biologische landbouw

- Biologische landbouw is een goede manier om duurzame landbouw hier mogelijk te maken.
- De grond naast dit soort gebieden moeten beschikbaar blijven voor landbouw. Door het biologisch in te zetten blijft het effect op de nabijgelegen natuurgebieden beperkt.
- Maar er zijn ook mensen die de keuze voor alleen biologisch als te beperkt zien. Er zijn meerdere routes (natuurinclusieve landbouw) om te bereiken dat landbouw en natuurgebied goed samen gaan. Er zal een integrale blik nodig zijn om te kijken welke landbouwworm tegenover welke intensiviteit het best past op een perceel.

Thema Onderzoek ten behoeve van biologische landbouw

Toelichting op thema

Biologische landbouw is een vorm van duurzame landbouw, maar er is nog ruimte voor verbetering op het gebied van duurzaamheid (biodiversiteit, dierenwelzijn/diergezondheid, klimaat, milieu en nutriënten). Die ruimte verschilt per sector.

Aantal respondenten op dit thema

64

De 3 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

1. Er moet meer budget beschikbaar komen specifiek voor biologisch onderzoek en deze sector moet expliciet worden benoemd in onderzoeksprogramma's en -calls. *(gescoord door 34 respondenten)*
2. Het lopende onderzoek naar de samenhang tussen duurzaamheidsopgaven zoals klimaat, biodiversiteit, dierenwelzijn en water- en bodemkwaliteit moeten beter vertaald worden naar de biologische sector. *(gescoord door 23 respondenten)*
3. We moeten meer onderzoek doen naar de impact van consumptie van biologische producten op de volksgezondheid in vergelijking tot producten uit de gangbare landbouw. *(gescoord door 23 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

Aandachtspunt 1:

- Er is meer behoefte aan kennis en innovatie netwerken met en voor biologische boeren
- Ja, er is te weinig onderzoek specifiek gericht op de uitdagingen van de biologische sector
- Het is nodig vooruit te investeren, kosten (onderzoeksbudget) gaan voor de baten (meer bio in NL);
- Het bio onderzoek gedaan in het verleden heeft ook veel voor gangbaar opgeleverd (bodem, onkruidbestrijding..);
- Er moet veel meer bio onderzoek komen, en dit moet ook open zijn voor andere kennisinstellingen dan WUR, wel met marktconforme tarieven;
- Met meer kennis kan bio efficiënter en met minder opbrengstverliezen produceren;
- Meedraaien in PPS'en is lastig, de overheid moet grotere en langdurige projecten financieren om bruikbare resultaten op te leveren;
- Het is beter om een bio quotum in onderzoeksprogramma 's op te nemen want het is lastig bij toedeling van onderzoeksmiddelen aandacht te krijgen voor specifieke bio onderwerpen;

Aandachtspunt 2:

- De samenhang tussen duurzaamheidsopgaven moet sowieso veel meer aan de orde komen, in plaats van focus op deelaspecten;
- Dit geldt ook andersom, een betere vertaling naar gangbaar is nodig. Aandacht voor samenhang is altijd geweest bij bio, gangbaar waar dit niet vanzelfsprekend was is hierin juist door bio geïnspireerd;
- Meer duidelijkheid over de bijdrage van bio aan bv klimaat is nodig;

- Hiermee op een goede manier ecosysteemdiensten verwaard te krijgen, de bereidheid van de consumenten door duurdere biologische consumptie vergroten.

Aandachtspunt 3:

- Gezondheid is het belangrijkste, samen met biodiversiteit en milieu zijn het de juiste argumenten om de consumenten te overtuigen;
- Feiten zijn nodig op dit gebied, in de wetenschap dat dit tijdrovend en kostbaar zal zijn;
- Dit onderzoek moet eerlijk en onafhankelijk zijn; gebruik ook onderzoekers met ervaring en kennis;
- Uit eerdere onderzoeken en een groot aantal metanalyses blijkt dat het erg moeilijk is om statistisch significante verschillen aan te tonen in inhoudsstoffen. Nieuwe studies zullen niet veel toevoegen aan dit;
- Het is nodig de relatie tussen bio voeding en gezondheid (via de voedsel en indirect via een gezondere planeet) wetenschappelijk te onderbouwen;
- Heel belangrijk, niet alleen biologische productie maar ook BD-producten, regeneratieve landbouwproducten etc.. in betrekken;
- Vrijwel onmogelijk om daar betrouwbare uitspraken over te doen. Wel meer onderzoek doen naar de negatieve gevolgen van pesticiden, microplastics etc. (inputs van de gangbare landbouw) op milieu en gezondheid.

Thema Onderwijs en biologische landbouw

Toelichting op thema

Geconstateerd is dat in het groene en 'food' onderwijs nog weinig aandacht is voor duurzaamheid en biologische landbouw. Dit betekent dat studenten en leerlingen hier weinig kennis over meekrijgen. In de markt zien we tegelijkertijd dat er wel door partijen wordt geconcentreerd op duurzaamheid en dat er kansen zijn voor het vermarkten van duurzaamheid.

Aantal respondenten op dit thema

62

De 3 belangrijkste aandachtspunten volgens de respondenten binnen dit thema

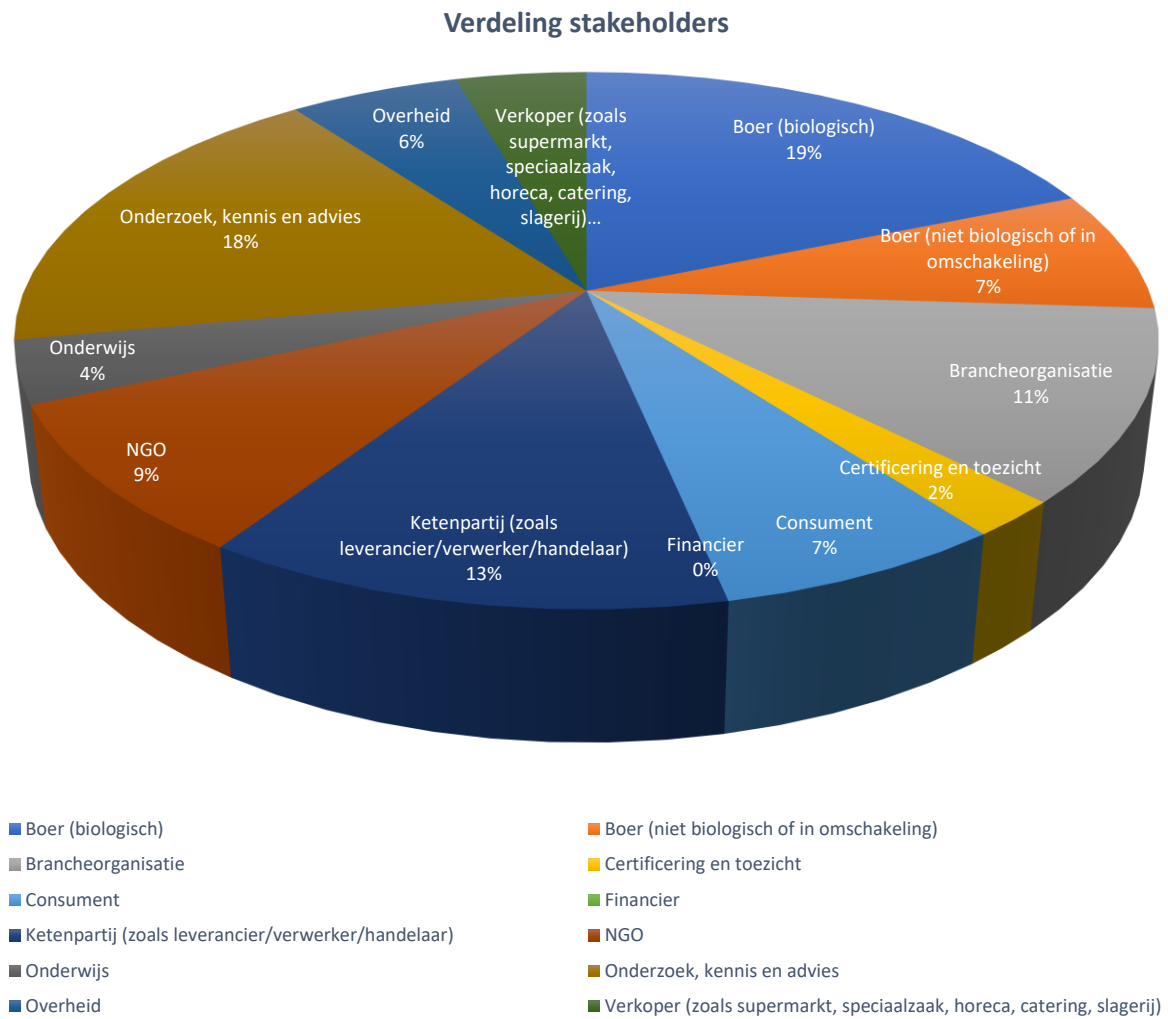
1. Groene/ agrarische opleidingen moeten biologische landbouw meenemen als vast onderdeel van het curriculum en zich niet alleen oriënteren op gangbare landbouw. *(gescoord door 35 respondenten)*
2. Opleidingen in food (MBO en HBO) moeten kennis over biologische landbouw en biologische producten opnemen als verplicht leerdoel in hun opleiding. *(gescoord door 30 respondenten)*
3. Kinderen moeten op de basisschool en middelbare school al worden geleerd over biologische landbouw. *(gescoord door 26 respondenten)*

Genoemde argumenten bij de belangrijkste aandachtspunten

- Bio is een vak apart omdat het echt een andere (systeem)aanpak is. Deze kennis wordt niet (volledig) opgedaan in vakken over gangbare landbouw;

- Onderwijs moet het hele spectrum laten zien (dus ook biologische productie/ consumptie) zodat toekomstige actoren zelf de keuze kunnen maken op basis van de opgedane kennis in het onderwijs;
- Het hangt op dit moment erg af van de docent of de opleiding dus biologisch moet volwaardig onderdeel worden van groene/food opleidingen;
- Opleidingen leiden studenten op voor de toekomst en voor de toekomst ligt de focus op duurzaamheid (zoals biologische landbouw);
- Niet alleen bij agrarische opleidingen maar bij alle food gerelateerde opleidingen zou aandacht moeten zijn voor biologische productie en producten;
- Om groei ambities voor biologisch te realiseren, moet in de hele keten meer kennis komen over wat biologisch inhoudt;
- Kinderen moeten les krijgen over voedsel en duurzaamheid waarbij biologisch een vorm van duurzame productie is;
- Kinderen zijn de toekomst en ouders leren vaak ook weer van hun kinderen;
- Goed om niet alleen te leren over duurzaamheidsvraagstukken maar ook aandacht te besteden aan mogelijke oplossingen zoals biologische landbouw.

Stakeholderverdeling en interactiegraad dialoogronde ‘Voorkeuren’

Overall-lijst van alle aandachtspunten (ongeacht thema)

Thema	Aandachtspunten	Percentage score
Ambitie	Vergroten van de consumptie van biologische producten t.o.v. gangbare producten	67%
Internationale markt	Er moet meer samenwerking komen binnen de EU om de biologische sector te doen groeien, bijvoorbeeld op het gebied van technologische ontwikkeling, productontwikkeling en promotie van biologische consumptie.	65%
Onderwijs	Groene/ agrarische opleidingen moeten biologische landbouw meenemen als vast onderdeel van het curriculum en zich niet alleen oriënteren op gangbare landbouw.	56%
Prijzen	True pricing is noodzakelijk om prijsverschillen tussen biologische en gangbare producten te verkleinen.	56%
Rol van de consument	Er moet bij de consument meer kennis en bewustzijn komen over de verschillen tussen biologische en reguliere landbouw, inclusief de prijs.	54%
Rol van de consument	Omdat het prijsverschil tussen gangbare en duurzame (biologische) producten een belemmering voor consumenten is, moet worden verkend hoe dit kan worden verkleind.	54%
Onderzoek	Er moet meer budget beschikbaar komen specifiek voor biologisch onderzoek en deze sector moet expliciet worden benoemd in onderzoeksprogramma's en -calls.	53%
Grond	Voor biologische boeren is het van groot belang dat landbouwgrond niet verdwijnt voor het gebruik voor zonne(panels)velden en andere bestemmingen.	50%
Onderwijs	Opleidingen in food (MBO en HBO) moeten kennis over biologische landbouw en biologische producten opnemen als verplicht leerdoel in hun opleiding.	48%
Internationale markt	Er moet worden ingezet op zowel de nationale als de internationale afzetmarkt voor biologische producten.	48%
Ambitie	De prijs van biologische producten	47%
Verkoopkanalen	Alle overheden en semi-overheden moeten in hun kantines meer biologische producten aanbieden om de vraag naar biologische producten te vergroten.	46%
Ambitie	Vergroten van het aandeel biologische producten in de verkoopkanalen (supermarkten, horeca, catering, voedingsmiddelenindustrie, etc.)	45%
Verkoopkanalen	Het aanbod van biologische producten moet niet alleen groeien bij supermarkten, ook in de horeca, catering, slagerijen, groenteboeren, bakkers, tuincentra en de online verkochte maaltijdboxen.	44%
Omschakelen	Alle partijen in een voedselketen moeten met elkaar het commitment aangaan om om te schakelen naar biologische producten.	44%
Grond	Alle overheden moeten bij het verpachten van eigen grond een preferente behandeling geven aan biologische producenten.	43%
Onderwijs	Kinderen moeten op de basisschool en middelbare school al worden geleerd over biologische landbouw.	42%
Omschakelen	De kosten van omschakeling mogen niet alleen voor rekening komen van omschakelende boeren/tuinders.	41%
Omschakelen	Wanneer je als boer/tuinder omschakelt naar de productie van biologische producten moet de afname van deze producten zijn gegarandeerd.	41%
Prijzen	De Nederlandse overheid moet de kosten voor certificering en toezicht op biologische productie bekostigen net zoals de Deense overheid dat doet.	41%
Grond	Grond met (duurzaamheids)beperkingen zoals rond Natura2000 gebied moet alleen ter beschikking worden gesteld aan biologische producenten.	40%
Prijzen	De BTW op biologische producten moet omlaag of naar 0, zodat biologische producten beter kunnen concurreren met gangbare producten.	40%
Prijzen	De subsidies voor gangbare productie moeten worden afgebouwd.	40%

Onderwijs	Onderwijs en cursussen over biologische landbouw moeten zich niet alleen richten op boeren/tuinders, maar ook op andere partijen in de keten zoals verwerkers en verkoopkanalen.	37%
Onderzoek	Het lopende onderzoek naar de samenhang tussen duurzaamheidsopgaven zoals klimaat, biodiversiteit, dierenwelzijn en water- en bodemkwaliteit moeten beter vertaald worden naar de biologische sector.	36%
Onderzoek	We moeten meer onderzoek doen naar de impact van consumptie van biologische producten op de volksgezondheid in vergelijking tot producten uit de gangbare landbouw.	36%
Rol van de consument	Overheid, verkoopkanalen en andere ketenpartners moeten een (bindend) convenant sluiten om het aanbod van biologische producten te vergroten en de aankoop ervan te stimuleren.	35%
Rol van de consument	Biologische productie en consumptie moeten meer aandacht krijgen op scholen en in het hoger onderwijs, zodat mensen al vroeg leren wat biologisch inhoudt.	34%
Verkoopkanalen	Er moet meer aandacht komen voor kennis bij partijen in de keten over biologische productie, bijvoorbeeld bij inkopers, marketeers en medewerkers en niet alleen bij de duurzaamheidsmanagers van bedrijven.	32%
Onderzoek	We moeten zorgen dat de kennis over biologische landbouw in het lesmateriaal van het groene en food-onderwijs wordt opgenomen en dat dit onderwijs tevens wordt ingezet voor praktijkonderzoek.	31%
Verkoopkanalen	De administratieve lasten voor de verkoopkanalen die verband houden met certificatie en toezicht moeten worden vermindert.	31%
Grond	Bij het verlenen van subsidie aan terrein behorende organisaties moet als voorwaarde worden gesteld dat op een bepaald % van de grond langjarig biologisch wordt geboerd.	30%
Internationale markt	De import van goedkopere biologische producten uit het buitenland die Nederland zelf ook produceert moet stoppen.	30%
Internationale markt	Er moet meer aandacht komen voor de ontwikkeling van technologie in de biologische sector, omdat dit leidt tot efficiency en een betere internationale concurrentiepositie voor de Nederlandse biologische sector.	30%
Verkoopkanalen	Verkoopkanalen moeten reguliere producten gaan vervangen door biologische producten, zodat biologisch de standaard wordt.	29%
Omschakelen	Iedereen die dat wil moet (gratis) toegang hebben tot informatie over omschakelen en biologisch.	29%
Ambitie	Onderzoek ten behoeve van biologische landbouw	29%
Grond	Verpachters van grond moeten hun grond langdurig aan biologische producenten verpachten om zo langdurig zekerheid te geven.	29%
Rol van de consument	We moeten inzetten op het verkleinen van de afstand tussen consumenten en het boerenland, zodat consumenten zich bewust zijn hoe voedsel wordt geproduceerd.	28%
Ambitie	Onderwijs/cursussen over biologische productie en consumptie	28%
Verkoopkanalen	Supermarkten moeten ruimte bieden voor het uitdragen van het verhaal bij en achter biologische producten, zodat niet alleen vergelijking op prijs kan plaatsvinden.	28%
Prijzen	Er moet financiële ondersteuning zijn om de hogere kosten van biologische landbouw te verminderen, zodat het prijsverschil voor de consument tussen gangbaar en biologisch minder groot is.	27%
Rol van de consument	Er moeten (wettelijke) richtlijnen komen om het aanbod van biologische producten ten opzichte van gangbare te vergroten en de publieke en private voedselomgeving zodanig in te richten met biologische producten dat dit consumenten stimuleert om deze te kopen.	27%
Ambitie	Grond voor biologische landbouw	27%
Omschakelen	Er moet een 'omschakel-cursus' komen die voor iedereen toegankelijk is en waarin geleerd en gewerkt wordt aan een omschakelplan voor het eigen bedrijf.	27%
Omschakelen	Flexibeler omschakelen moet mogelijk worden gemaakt om het risico van inkomstenderving voor de boer/tuinder tijdens de omschakelperiode te voorkomen, bijvoorbeeld door gedurende de overgangstermijn bepaalde ontheffingen van regels te kunnen krijgen of direct in de omschakeling een plus prijs betaald krijgen.	27%

Internationale markt	We moeten inzetten op een hogere productie en export van biologisch uitgangsmateriaal (zaden, pootaardappelen), omdat Nederland hier goede gronden voor heeft en andere EU-landen ook meer biologisch gaan telen.	27%
Internationale markt	We moeten zorgen voor voldoende beschikbaarheid van biologisch veevoer voor Nederlandse veehouders, wanneer de biologische veehouderij in heel Europa groeit.	27%
Onderzoek	Er is meer onderzoek nodig naar hoe we de vraag naar biologische producten door consumenten en partijen in de keten kunnen vergroten.	25%
Verkoopkanalen	Naast het verdienmodel van de boer/tuinder moet het verdienmodel van verkoopkanalen mee veranderen om het aandeel biologische producten in diverse verkoopkanalen te vergroten, bijvoorbeeld in plaats van prijsminimalisatie acceptatie van kleinere winstmarges.	25%
Omschakelen	Subsidie is een noodzakelijke randvoorwaarde om partijen in een voedselketen te helpen bij het omschakelen naar biologische producten.	24%
Grond	Fiscale voordelen voor grondaanschaf, zoals de landbouwwijziging (de vrijstelling voor o.a. Overdrachtsbelasting), zou alleen voor biologische producenten moeten gelden.	24%
Prijzen	Consumenten moet begrijpen waarom de prijs van biologische producten hoger is, zodat zij daar eerder voor zullen kiezen.	24%
Onderwijs	Er moet worden ingezet op (bestaande) samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld tussen boeren, kennisinstellingen en adviseurs, om meer kennis- en leeraanbod op het gebied van biologische landbouw te genereren.	24%
Onderzoek	Kennis over biologische landbouw en duurzaamheid (bijv. Over natuurinclusieve landbouw en kringlooplandbouw) moet beter worden verspreid in de hele keten.	23%
Grond	Als grond eenmaal biologisch is geworden, zou deze nooit meer gangbaar moeten worden.	23%
Onderwijs	Er moet worden geïnvesteerd in beter en actueel lesmateriaal over biologische landbouw.	23%
Omschakelen	Toegang tot geschikte grond moet worden geregeld om boeren/tuinders in staat te stellen om om te schakelen naar biologische landbouw.	22%
Rol van de consument	De verschillende biologische voedselketens moeten met elkaar samenwerken aan een eenduidige boodschap om de consument te stimuleren biologische producten te kopen, waarbinnen iedereen eigen initiatieven kan ontplooiën, bijv. Via een communicatiecampagne of ketenbreed marketingplan.	21%
Onderzoek	De specifieke vragen van de biologische sector moeten beter worden opgenomen in onderzoeksprojecten van de Topsectoren	20%
Onderzoek	Het is nodig meer onderzoek te doen naar vergroting van de weerbaarheid van de biologische teelten en naar een efficiëntere inzet van productiemiddelen.	20%
Onderzoek	We moeten een ander systeem van beprijzen van biologische producten in relatie tot gangbare producten onderzoeken.	20%
Ambitie	De internationale markt: aandacht voor import en export	20%
Grond	Een betere prijs voor biologische producten is de beste manier om ervoor te zorgen dat biologische producenten makkelijker aan grond komen.	20%
Internationale markt	De Nederlandse biologische sector moet voor het behouden van een goede internationale concurrentiepositie richting andere landen benadrukken dat Nederlandse producten van uitstekende kwaliteit zijn.	20%
Rol van de consument	De consument moet beter worden geïnformeerd over de betekenis van biologische keurmerken (Biologisch, EKO, Demeter), zodat het vertrouwen in deze keurmerken wordt vergroot.	20%
Omschakelen	Een netwerk van gelijkgestemden of mensen waarmee je kunt sparren/nadenken is nodig om om te schakelen.	20%
Ambitie	Omschakelen naar biologische landbouw en biologische producten	18%
Onderwijs	Er moeten meer leerplekken komen, bijvoorbeeld in de vorm van cursussen, trainingsprogramma's en leernetwerken, waar biologische boeren en omschakelende boeren samen kunnen komen om kennis op te doen en ervaringen te delen.	18%

Prijzen	We moeten inzetten op het vergroten van het aanbod via kortere ketens om zo de prijs van biologische producten te drukken.	17%
Omschakelen	Er moet meer onderzoek, inclusief demobedrijven, komen om aan te tonen dat omschakelen kan.	17%
Verkoopkanalen	Richting verkoopkanalen moet worden gecommuniceerd over de goede kanten van biologische landbouw en de keerzijde van reguliere landbouw.	16%
Onderzoek	Kennisinstellingen en hun medewerkers moeten meer kennis hebben van biologische landbouw en meer aandacht hebben voor deze productiewijze.	16%
Verkoopkanalen	Verkoopkanalen moeten worden geholpen met onafhankelijke hulp die inkopers de weg kan wijzen in de omschakeling en vervanging van reguliere naar biologische producten in het schap of in de keuken.	15%
Onderwijs	Er moet worden gezorgd voor doorstroming van nieuwe kennis uit (praktijk)onderzoek naar het lesmateriaal in onderwijs en cursussen over biologische landbouw.	15%
Prijzen	Verkoopkanalen moeten de afname van biologische producten voor een langdurige periode garanderen.	14%
Prijzen	De productie van biologische producten moet toenemen en efficiënter worden, zodat de kosten van productie lager worden.	13%
Verkoopkanalen	Er moet binnen de keten gekeken worden naar de haalbaarheid van eisen en wensen die verkoopkanalen stellen aan biologische producten, bijvoorbeeld als je kijkt naar cosmetische wensen ten aanzien van biologische producten en jaarrond beschikbaarheid.	10%
Internationale markt	Om Nederlandse biologische producten zich te laten onderscheiden van buitenlandse biologische producten moeten we ons richten op niches binnen biologische producten waarmee we extra toegevoegde waarde creëren.	10%
Grond	Voorrang moet worden gegeven aan kleigrond in biologisch beheer krijgen. Dit is de beste grond voor biologische akkerbouw.	9%
Internationale markt	Omdat de kwaliteit van Nederlandse biologische zuivel hoog is, moeten we daar in ieder geval op focussen met onze export.	7%
Internationale markt	Om te voorkomen dat Nederlandse biologische producten de markt worden uit geprijsd door andere EU-landen die meer en competitiever biologische producten gaan produceren en die ook zelf gaan consumeren, moet Nederland ook meer en competitiever gaan produceren.	7%
Onderwijs	Onderwijsinstellingen moeten meer gestimuleerd worden om de samenwerking aan te gaan met de biologische sector voor het vormgeven van goed en actueel lesmateriaal en het faciliteren van bijvoorbeeld gastlessen en stageplaatsen.	6%
Rol van de consument	We moeten onderzoek doen met experimenten in supermarkten en andere verkoopkanalen, zodat interventies aansluiten op de belevingswereld van de consument.	6%
Prijzen	Meer huismerken van supermarkten moeten biologisch worden.	6%
Onderwijs	De biologische sector moet aanhaken bij partijen die bezig zijn om informatie over duurzaamheid in het onderwijs te vergroten zoals CIV Groen (Centra voor Innovatief Vakmanschap) en Centre of Expertise Groen.	5%
Rol van de consument	We moeten standaard meten wat de bekendheid en het vertrouwen van consumenten in biologisch is, zodat we hier aan kunnen werken als het laag is.	2%
Grond	Afhankelijkheid van grondfondsen om aan biologische landbouwgrond te komen is onwenselijk, omdat dat het risico geeft van steeds hogere duurzaamheidseisen.	1%

Hoofdstuk 4: Samenvatting dialoogronde Verdiepen: concretiseren van voorkeursideeën en -oplossingen naar actiepunten

In de **vierde** dialoogronde ‘**Verdiepen**’ van de consultatie stond de (SMART) concretisering en vertaling naar actiepunten van de 13 (hoofd)aandachtspunten uit de derde dialoogronde ‘Voorkeuren’ centraal.

13 (Hoofd)aandachtspunten:

1. Er moet bij de consument meer kennis en bewustzijn komen over de verschillen tussen biologische en reguliere landbouw, inclusief de prijs.
2. Het aanbod van biologische producten moet niet alleen groeien bij supermarkten, ook in de horeca, catering, slagerijen, groenteboeren, bakkers, tuinentra en de online verkochte maaltijdboxen.
3. Alle overheden en semi-overheden moeten in hun kantines meer biologische producten aanbieden om de vraag naar biologische producten te vergroten.
4. Het is belangrijk/essentieel om het prijsverschil tussen biologische en gangbare producten te verkleinen. True pricing en btw verlaging zijn twee opties die daarbij interessant zijn en die al veel in de stakeholderconsultatie zijn genoemd.
Over beide onderwerpen wordt momenteel al veel nagedacht, maar zijn er ook andere opties om het prijsverschil te verkleinen?
5. Er moet meer samenwerking komen binnen de EU om de biologische sector te doen groeien, bijvoorbeeld op het gebied van technologische ontwikkeling, productontwikkeling en promotie van biologische consumptie.
6. Er moet worden ingezet op zowel de nationale als de internationale afzetmarkt voor biologische producten.
7. De kosten van omschakeling mogen niet alleen voor rekening komen van omschakelende boeren/tuinders.
8. Alle partijen in een voedselketen moeten met elkaar het commitment aangaan om om te schakelen naar biologische producten.
9. Voor biologische boeren is het van groot belang dat landbouwgrond niet verdwijnt voor het gebruik voor zonne(panelen)velden en andere bestemmingen.
10. Alle overheden moeten bij het verpachten van eigen grond een preferente behandeling geven aan biologische producenten.
11. Er moet meer budget beschikbaar komen specifiek voor biologisch onderzoek en deze sector moet expliciet worden benoemd in onderzoeksprogramma's en -calls. Veel deelnemers aan de consultatie wensen dat er meer biologisch onderzoek wordt gedaan. De stakeholderconsultatie heeft al veel ideeën voor onderzoek opgeleverd o.a. op het gebied van duurzaamheid, de keten en de consument.
We zouden ook graag onderzoeksvragen in beeld willen hebben voor de afzonderlijke biologische sectoren (plantaardig en dierlijk). Al deze onderzoeksvragen vormen namelijk

mogelijke bouwstenen voor de kennisagenda biologisch die we vanuit LNV willen opstellen.

12. Groene / agrarische opleidingen moeten biologische landbouw meenemen als vast onderdeel van het curriculum en zich niet alleen oriënteren op gangbare landbouw.

13. Opleidingen in food (MBO en HBO) moeten kennis over biologische landbouw en biologische producten opnemen als verplicht leerdoel in hun opleiding.

Per (hoofd)aandachtspunt zijn de volgende vragen beantwoord:

1. **hoe** kunnen de 13 (hoofd)aandachtspunten het best gerealiseerd worden
2. **wie** kan wat doen
3. **wat** is daarvoor nodig en
4. **welke** ontwikkelingen en/of factoren kunnen mee- of tegenwerken?

In de samenvatting van deze ronde staan de voorgestelde actiepunten om de (hoofd)aandachtspunten te kunnen realiseren. De nadere uitwerking hiervan (antwoord op de vragen 2 t/m 4). kun je nalezen in het deelverslag van deze dialoogronde.

Aandachtspunt 1

Er moet bij de consument meer kennis en bewustzijn komen over de verschillen tussen biologische en reguliere landbouw, inclusief de prijs.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. De bedrijfsrestaurants en catering van overheden, ziekenhuizen etc. moeten geheel duurzaam zijn, vooral biologisch, vegetarisch en lokaal voedsel. Biologisch in schoolfruit, kantines en sport kan ook worden gepromoot.
2. Er is inzet nodig op onderwijs over bodem- en waterkwaliteit, biodiversiteit en lokaal en een seizoensgebonden menu, bijvoorbeeld in een vaste plek in gangbaar georiënteerd agrarisch onderwijs en binnen medische opleidingen (artsen, diëtisten).
3. Inzet op onderwijs en lesmateriaal/lespakketten voor kinderen is nodig. Bezoeken aan biologische boerderijen kunnen bijdragen. Begin bij jongeren, en denk ook aan zaken als een pakket voor biologische moestuintjes.
4. De win-win van biologisch kan aan retail worden laten zien. De retail kan helpen met betere marges en marketing voor lokaal en duurzaam geproduceerd voedsel.
5. De boerenwinkels in de buurt kunnen nog meer gepromoot worden en lokale aankopen kunnen gestimuleerd worden door verschillende actoren.
6. Er moet via de consument het vertrouwen worden gegeven dat biologisch wordt gekocht.
7. Het is nodig (veel) tijd, energie en geld in alle schakels van de keten te investeren.
8. Er kan gestuurd worden op prijs, bijvoorbeeld via belastingen.
9. Alle negatieve effecten van reguliere voedselproductie moeten in de prijs tot uiting komen.
10. Wetenschappers en artsen en instanties als Louis Bolk kunnen hun kennis delen om biologisch te promoten.
11. Via allerlei burgerinitiatieven en moestuinen kan gezorgd worden voor verspreiding van kennis over voedsel ook naar volwassenen.
12. Manieren om de consument te bereiken moeten gecombineerd worden, de kracht ligt in de herhaling. Het kan door consumenten kennis te laten maken met biologische producten in kantines, bijvoorbeeld overheidsinstellingen of scholen.

13. Er kan meer en beter gecommuniceerd worden over wat biologische landbouw inhoudt, bijvoorbeeld via campagnes. Het is belangrijk de toegevoegde waarde van biologisch duidelijk en toegankelijk uit te leggen, liefst door een onafhankelijke afzender. Hierin moet tegemoet worden gekomen aan de grootste zorgen/vragen van consumenten.
14. Het biologische keurmerk moet veel bekender worden. Bedrijven die biologische producten voortbrengen zijn gehouden aan strenge EU-regelgeving en dit wordt gecertificeerd en gecontroleerd.
15. Overheden moeten de voordelen van biologisch durven te noemen in alledaagse communicatie.
16. Consumenten moeten ook kijken naar hun (gehele) consumptiepatroon.
17. Inzet op nudging en de inzet van influencers door allerlei actoren kan helpen, van biologisch moet de norm worden gemaakt. Er moet meer aandacht voor biologisch in het nieuws en op sociale media komen.
18. Initiatieven zoals food festivals en farm to bord rondreizende tentoonstellingen kunnen georganiseerd worden en interessante en aansprekende documentaires/films op netflix kunnen bijdragen.
19. De ruis over biologisch moet worden weggehaald door inzet vanuit overheden en partijen uit het bedrijfsleven te bundelen.
20. Werk stapsgewijs aan het bereiken, boeien en binden van consumenten. Leg ook weer niet te veel bij de consument, hij hoeft niet alles te weten.
21. Laat chemisch-industrieel voedsel duurder worden en laat burgers een beperkte periode overschakelen naar biologische producten. Verbied erna chemisch-industrieel landbouw, de consument koopt wat in de schappen ligt.
22. Belanghebbenden bij biologische producten moeten hun product onderscheidend maken.
23. Er moeten strengere regels zijn voor reclame en informatievoorziening.
24. Bij alle producten moet eerlijke keteninformatie worden gegeven zodat de consument een bewuste keuze kan maken, niet alleen op prijs maar ook op andere overwegingen.
25. Gebruik een voedselinitiatief platform waarop zichtbaar is wie wat en hoe teelt, waar het te koop is en hoe de keten er eventueel uit ziet. Daarnaast is het mogelijk om via gaming kennis op te doen.

Aandachtspunt 2

Het aanbod van biologische producten moet niet alleen groeien bij supermarkten, ook in de horeca, catering, slagerijen, groenteboeren, bakkers, tuincentra en de online verkochte maaltijdboxen.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Meerwaarde van biologische landbouw/producten kenbaar maken, bijvoorbeeld door te kijken naar uitstoot per hectare.
2. Biologisch de norm maken, bijvoorbeeld door het imago te verbeteren (kan nu oubollig worden gevonden), doelstellingen realiseren, prijzen van producten verlagen.
3. Biologische producten vaker laten terugkomen in het wereldbeeld. Door bijvoorbeeld prioriteit te leggen bij kanalen die makkelijk meebewegen, zoals kleine verkooppunten.
4. (Onafhankelijk) Advies aan ketenpartijen over het juiste assortiment en de promotie ervan.
5. Met supermarkten bindende afspraken maken over doelstellingen binnen een bepaalde termijn.
6. Certificeringsprogramma's gratis aanbieden en breder trekken (ook voor horeca, catering, etc.).

7. Coöperatie opzetten, bijvoorbeeld samen door verschillende ketenpartijen.
8. In duidelijke gradaties toewerken naar meer biologisch aanbod, bijvoorbeeld door te werken aan een puntensysteem/keurmerk (brons, zilver, goud, zoals in Denemarken?).
9. Focussen op transitie naar biologisch bij producten die het meest milieu- of mensbelastend zijn en hierbij gebruik maken van framing.

Aandachtspunt 3

Alle overheden en semi-overheden moeten in hun kantines meer biologische producten aanbieden om de vraag naar biologische producten te vergroten.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Een transparant actieplan opstellen waarin ook wordt meegenomen dat inkoopkosten zullen stijgen. Die kosten moeten worden gezien als subsidie/beloning.
2. Doelstellingen, meetinstrumenten en middelen realiseren is van belang i.v.m. de lange keten tot aan de kantines.
3. Inkopen bij lokale bedrijven maakt realisatie makkelijker.
4. Trainingen organiseren over koken met biologische producten.
5. Het goede voorbeeld geven en achter het keurmerk gaan staan door veel/alles biologisch aan te bieden binnen de kantines en de voordelen van biologisch hierbij te benoemen. Dit leidt tot bewustwording.
6. Leverancier van duurzame producten belonen en vervuiler laten betalen.

Aandachtspunt 4

Hoe kan het prijsverschil tussen gangbare en biologische producten worden verkleind naast de al eerder genoemde ideeën van true pricing en het verlagen van de btw voor biologische producten t.o.v. gangbare?

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Verlagen van kosten in de keten na de boer, zoals verpakking en labels.
2. Het inzichtelijk maken van de externe kosten van voedselconsumptie.
3. Heffing op inputs.
4. Inzetten op verduurzaming van de gangbare productie.
5. Inzetten op seizoensgebonden eten.
6. Normaliseren van biologisch groenten en fruit met de imperfecties die er bij komen. Accepteren van afwijkende vormen. Overheid en boeren kunnen hier op verschillende manier op sturen. Vooral door te laten zien dat je lokaal goed kunt eten en dat je een appel met een vlekje of een beestje ook prima kunt eten.
7. Artikellijnen in zijn geheel omschakelen in plaats van een bio product naast een gangbaar product positioneren. Overheid kan hier actief op sturen door een selectie van producten te maken waarop via regelgeving de norm op het niveau van biologisch wordt gesteld.
8. Subsidie op biologische producten.
9. Inzetten op kosten efficiëntie door kennisvergroting.
10. Tegemoetkoming financieringskosten.

11. Meer steun voor biologische boeren vanuit het GLB.
12. Onderzoek inzetten om de oogstopbrengst van biologisch te vergroten.
13. Aparte regelgeving voor biologisch: er gaat op dit moment veel geld verloren doordat biologisch op veel dossiers geen apart beleidskader heeft.
14. Eigen beleid/spoor met eigen biologische maatwerkaanpak voor de biologische landbouw (ook verderop in de keten). Geen beleid op negatieve gevolgen van de gangbare landbouw, maar beleid op het versterken van het biologisch landbouwsysteem. Dit geldt ook voor financieringsvormen van dure Nederlandse productiegronden en biologische stimuleringsgelden op gebiedsniveau. Door de vele gangbare input van de Nederlandse gangbare landbouw is het prijsniveau van grond volledig los komen te staan van de daadwerkelijke natuurlijke (biologische) productiewaarde. De transitiekosten dat hierin plaats moet vinden, kan niet enkel bij de consument worden neer gelegd.

Aandachtspunt 5

Er moet meer samenwerking komen binnen de EU om de biologische sector te doen groeien, bijvoorbeeld op het gebied van technologische ontwikkeling, productontwikkeling en promotie van biologische consumptie.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Er moet harmonisatie komen in de interpretatie van EU-regelgeving
2. Een Europees overleg, buiten de gebruikelijke branche organisaties, waarin de expertise van verkoop en promotie wordt gedeeld.
3. Europese afstemming van het agrarisch beleid en gelijke omstandigheden voor de ketenpartijen in de Europese landen - gedreven door marktvraag
4. Expliciete opdracht aan WUR en HAS en VHL om nieuwe biologische teelten te ontwikkelen, o.a. nieuwe rassen van hazelnoot, walnoot, kastanje, hickorynoot en winterharde avocado. Stuur op meer boeren, kleinere boerderijen.
5. We kunnen veel leren van de goede en minder goede zaken die in andere landen zijn ontwikkeld.
6. Stop met ondersteuning van promotiecampagnes voor gangbare producten. Zorg voor ondersteuning van biologische producten met meerwaarde.
7. Zet in op zaadvaste rassen en op regionale verbinding.
8. Kennis en serviceniveau van controle autoriteit moet omhoog: voor een verdere groei van de biologische sector in Nederland is het van belang dat bedrijven terecht kunnen bij een controle autoriteit die over voldoende capaciteit en kennis beschikt.
9. Scheiding tussen toezicht en certificering: de verantwoordelijkheden voor ontwikkelen van beleid (aansturing), toezicht en certificering vallen in de huidige praktijk samen onder een partij (SKAL) terwijl in andere EU-landen een duidelijke scheiding is tussen deze rollen en welke instanties die rollen vervullen.
10. Meer harmonisatie in implementatie en handhaving van EU bio-verordening: om verschillen in de interpretatie en de handhaving van de EU-wetgeving te minimaliseren, zou er meer samenwerking en harmonisatie moeten plaatsvinden over de werkwijze van de verschillende controle autoriteiten in de EU-landen.
11. Keteninnovatie

Aandachtspunt 6

Er moet worden ingezet op zowel de nationale als de internationale afzetmarkt voor biologische producten.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Er moet worden ingezet op een eerlijk en duurzaam product en niet principieel alleen op biologisch.
2. Kunnen voorbeelden van impactvolle biologische interventies uit Europa op een hedendaagse wijze voorgeschoteld worden aan Europese captains of industry en hun gevolg? Interventies als die van bijv. Paul Polman / Marit van Egmond, doen er toe. Die inspireren.
3. In Nederland meer aandacht voor smaak en herkomst, minder 'dozen schuiven'. Nederland op beurzen en in communicatie als goede herkomstbron neerzetten.
4. Er moet ingezet worden op regionale productie en regionaal in Europa is al snel internationaal.
5. De nationale markt is de belangrijkste. We moeten voedsel en mest niet over de wereld slepen. Communiceren van de waarde van Nederlandse biologische producten vanuit de verschillende biologische ketens in combinatie met een eenduidig onderbouwing van de meerwaarde van het biologische landbouwsysteem.
6. Maak duidelijk waar bio zich op onderscheid, maak dit als biosector waar en onderbouw het.

Aandachtspunt 7

De kosten van omschakeling mogen niet alleen voor rekening komen van omschakelende boeren/tuinders.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Een platform inrichten tussen bedrijven en brancheorganisatie om kennis te delen over omschakeling. De berekening voor een omschakelplan gratis maken. Ondersteun omschakelaars heel praktisch in het maken van een omschakelplan en ondersteun qua financiering.
2. Garantiefonds inrichten voor investering die je maakt voor omschakelen.
3. Als overheid het lange termijn perspectief bieden zodat het perspectief biedt voor boeren om om te schakelen. Geef een bedrag per hectare aan iedereen die biologisch boert. Beloon voor ecosysteemdiensten.
4. Ketenpartijen meenemen in kosten en verdiensten van omschakeling. De keten laten bijdragen aan de extra kosten die omschakeling met zich meebrengt.
5. Biologisch integraal onderdeel laten zijn van de transitie van de landbouw.

Aandachtspunt 8

Alle partijen in een voedselketen moeten met elkaar het commitment aangaan om om te schakelen naar biologische producten.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Het creëren van een vragende markt door het opstellen van een convenant met partijen uit de keten waarin partijen hun medewerking toezeggen en de overheid in ruime mate middelen ter beschikking stelt.
2. Bevorderen van samenwerken tussen partijen in de keten, waarbij ketenpartijen zich verantwoordelijk voelen voor de hele keten. Mogelijkheid is om afspraken te maken met schakels in de keten om een inspanning te leveren.
3. Alle overheids catering verplicht biologisch laten zijn. Niet alleen rijk, provincies en gemeentes, maar ook ziekenhuizen, schoolkantines e.d.
4. Differentiëren naar ketensectoren binnen de biologische sector. Daarbij in eerste instantie vanuit de overheid stimuleren van groeiers/koplopers. Vervolgstep is optimalisatie van andere ketens.
5. In beeld brengen van de voor- en nadelen voor de lange termijn voor alle partijen.
6. Ontwikkelen van één of meerdere bio regio's. Een bio regio is een gebied met 100% bio, met participatie van alle lokale partijen. Kan gelden als proeftuin van een vernieuwende aanpak op het gebied van landbouw, natuur, voeding en gezondheid.

Aandachtspunt 9

Voor biologische boeren is het van groot belang dat landbouwgrond niet verdwijnt voor het gebruik voor zonne(panelen)velden en andere bestemmingen.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Gemeenten moeten geen zonneparken toestaan op landbouwgrond.
2. De zonnepanelen op landbouwgrond moeten niet gesubsidieerd worden.
3. Zonnepanelen op daken van landbouwopstallen zou in een gebied moeten gemakkelijk worden gemaakt voor de ondernemers.

Aandachtspunt 10

Het verpachten van eigen grond een preferente behandeling geven aan biologische producenten.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Zorgen dat de voordelen van biologisch gebruik bekend zijn en neem dit mee in gebiedsprocessen.

Aandachtspunt 11

Er moet meer budget beschikbaar komen specifiek voor biologisch onderzoek en deze sector moet expliciet worden benoemd in onderzoeksprogramma's en -calls.

Veel deelnemers aan de consultatie wensen dat er meer biologisch onderzoek wordt gedaan. De stakeholderconsultatie heeft al veel ideeën voor onderzoek opgeleverd o.a. op het gebied van duurzaamheid, de keten en de consument.

We zouden ook graag onderzoeksvragen in beeld willen hebben voor de afzonderlijke biologische sectoren (plantaardig en dierlijk). Al deze onderzoeksvragen vormen namelijk mogelijke bouwstenen voor de kennisagenda biologisch die we vanuit LNV willen opstellen.

11A. Welke onderzoeksvragen spelen er volgens u in de verschillende biologische sectoren? Wilt u ze benoemen voor de sector waarmee u bekend bent??

Genoemde kennisvragen:

1. Voor het overgrote deel richt het onderzoek zich op bodembeheer en plantgezondheid. Hiervoor heeft de scheiding tussen bio en niet-bio onderzoek geen toegevoegde waarde, slechts voor een klein deel is er een specifieke bio vraag.
2. Kennisvragen voor bio landbouw: vanuit de keten kijken, ook naar marketing mechanismen en nichesystemen. Een systeem benadering is nodig omdat de nodige ondersteunende en interactieve maatregelen vaak context specifiek zijn.
3. Wat is het feitelijke voordeel van biologisch boeren voor NL? en voor het klimaat? Wat maakt de prijs duurder dan de gangbare prijs? Dit gewoon eerlijk uitleggen.
4. Er zijn veel specifieke vragen die bekend zijn bij de ketengroepen van Bionext. Er moet specifiek budget wordt gereserveerd voor onderzoek ten behoeve van de biologische landbouw en voeding (als een verplichting vanuit de overheid) en dit moet gedaan worden in biologische stallen of op biologische gronden.
5. Vergelijk opbrengst van bio en gangbaar bij wateroverlast en bij droogte. Is bij monoculturen de productie van bio lager t.o.v. gangbaar ook lager bij weersextremen? Geeft bio meer voedselzekerheid in deze tijden waar weersextremen steeds vaker voorkomen? Onderzoek regeneratieve begrazing (al onderzocht in USA) voor specifieke situatie in NL. Wat is de potentie in NL om middels veehouderij atmosferische koolstof in de bodem op te slaan? Op welke schaal is vleesproductie met netto 0 CO₂ uitstoot haalbaar in NL? - Welke effecten heeft het mobiel houden van pluimvee (altijd begroeide uitloop) op de milieu impact? (stikstof uitstoot en uitspoeling) Tot op welke schaal is dit haalbaar? (max. aantal kippen per locatie).
6. Biologische veehouderij: hoe risico's van uitloopgebruik door pluimvee /varkens beheersbaar houden, bewaking van de diergezondheid met beperkte middeleninzet (maag- darmwormen, bacteriële infecties, etc.), meer inzetten op robuuste dieren.
7. Niet kerende grondbewerking. Vruchtwisseling. Ongewenste kruiden bewerken.
8. Juist onderzoeksvragen die zich richten op het landbouwsysteem zijn van belang.
9. Carbon footprint, smaak, positieve effecten op dierenwelzijn en milieu, verdien capaciteit.
10. Cruciaal voor de bio sector zijn gezondheidsclaims (zeer discutabel/niet aantoonbaar), bijdrage aan klimaatopgave (afhankelijk van sector) en bijdrage aan de biodiversiteit. Het beeld is dat dit allemaal wel goed zit, maar je moet het kunnen aantonen.
11. Onderzoek naar de efficiëntie van nieuwe vormen van landbouw zoals voedselbossen of andere vormen van agroforestry, als alle kosten worden meegerekend en naar de lange termijn wordt gekeken. Landbouwvormen die onafhankelijk zijn van fossiele brandstoffen, bestrijdingsmiddelen, import en export, klimaatbestendig zijn, bijdrage aan klimaat, biodiversiteit en bodemkwaliteit.

12. Onderzoek is nodig om te kwantificeren welke voedsel het beste is in de NL situatie voor onze gezondheid, EN voor de planeet binnen de biofysische grenzen ervan.
13. In de biologische melkveehouderij wordt op dit moment vanuit managementmaatregelen stikstof gewerkt aan de Biomonitor: veel vervolgonderzoek zal nodig zijn voor de bio bedrijfsvoering en vanuit het biologisch systeem, de relatie hiervan met klimaat, CO₂, veenoxidatie, biodiversiteit, Nitraat (grondwater/oppervlaktewater). Daarnaast een Biomonitor ontwikkelen voor de biologische teeltbedrijven.
14. Wat prikkelt of hindert of beweegt de consument bij het aanschaffen van voedsel en hoe de biologische sector hierop kan inspelen?
15. Voor de plantaardige productie: de weerbaarheid tegen ziekten en plagen en tegen weersextremen en de potentie van landbouw om bij te dragen aan een hogere biodiversiteit. Meer aandacht voor de ontwikkeling van resistente en/of weerbare rassen en voor de mogelijkheden om het totale systeem meer weerbaar te maken. Kennis over de toepassing van gewasdiversiteit. Hoe kunnen we tot een optimale bodemkwaliteit komen? Meer kennis over bodemstructuur en alternatieve vormen van grondbewerking. Bevordering van biodiversiteit i.r.t. weerbaarheid tegen ziekten en plagen en als basis van het hele voedselsysteem en ecosysteem. Innovatie op het gebied van mechanisatie en technologie voor een beter bodembeheer en de toepassing van meer (gewas)diversiteit.
16. Prioriteit aan onderzoek naar het robuuster maken van de teeltsystemen met robuuste/resistente rassen.
17. Onderzoek naar verschillen in (micro)nutriënten in biologische, regeneratieve landbouw, BD, permacultuur en gangbare producten. Waarom zijn bio en andere vormen van duurzame landbouw in Duitsland en andere EU landen wel succesvol en wat we daar in NL van kunnen leren. Hoe i.p.v. uitkoop van bedrijven de gelden te benutten voor omschakeling. Onderzoek naar de kwaliteit van de landbouwbodems om te bepalen welke niet moeten worden opgeofferd aan woningbouw/plaatsen zonneparken/natuur.

11B. Welke organisaties kunnen volgens u het beste dit soort onderzoek uitvoeren?

Genoemde organisaties:

1. Bestaande instituten dienen eerst veel meer kennis te verkrijgen over het behoud van het natuurlijk kapitaal voordat ze voldoende kunnen bijdragen.
2. Een specifieke NGO zoals het LBI en groene kennisinstituten op HBO niveau. De WUR staat veelal te ver van de praktijk om echt direct relevant te zijn maar draagt wel bij aan algehele kennis ontwikkeling die de sector uiteindelijk ook verder helpt.
3. Het heeft geen nut de meeste bestaande onderzoeksinstituten met de huidige onderzoekers weer in te zetten voor de transitie naar een andere voedselproductie. Daar zijn anders opgeleide en maatschappelijk bewuste onderzoekers voor nodig.
4. Het gaat om de onderzoekers. Alle onderzoeksinstituten (LBI, WUR, CLM etc.) die zich met de ontwikkeling van duurzame landbouw bezighouden hebben veel zeer maatschappelijk bewuste en bevlogen onderzoekers die met volle energie en passie werken aan de ontwikkeling van duurzame landbouwmethoden voor zowel biologisch als conventioneel.
5. WUR, i.s.m. bijv. Louis Bolk Instituut, voor regeneratieve begrazing: Savory Institute.
6. Louis Bolk Instituut, Faculteit Diergeneeskunde UU, WUR, Gezondheidsdienst voor Dieren.
7. Boeren in de praktijk met de modernste machines i.s.m. fabrikanten van deze machines

8. Partijen zoals WUR, UU, KUN, HAS en zeker ook Louis Bolk Instituut, met aanpassing van de onderzoeksfinanciering hierop.
9. Onafhankelijke universiteiten/onderzoekers i.c.m. ketenpartijen.
10. LNV, Louis Bolk, WUR, HAS, VHL samen met LUMC, AMC voor de vraag over "gezond voedsel binnen de grenzen van de planeet", met LANCET/EAT en GoodLife4All/Leeds.
11. Combinatie van onderzoeksbedrijven (WUR, Louis Bolk Instituut) en sectororganisaties.
12. Open inschrijving voor onderzoekinstellingen, voorkeur geven aan de beste voorstellen.
13. Onderzoeksinstituten die al jaren bezig zijn met duurzame landbouw.

11C. Op welke wijze kunnen volgens u partijen uit de sector en/of keten het beste worden betrokken bij onderzoek?

1. Bio onderzoek inpassen bij relevante partijen die reeds actief zijn voor onderzoek, zoals ZuivelNL en BO Akkerbouw.
2. Door het vormen van kenniskringen en innovatiegroepen rond centrale thema's.
3. Demobedrijven
4. De ketengroepen van Bionext kunnen worden gebruikt voor consultatie voor onderzoeksvragen die bij bepaalde onderzoeksprogramma's kunnen worden uitgevoerd.
5. Onderzoeksvragen opstellen in samenspraak, mogelijkheid input te geven. Praktijkproeven op boerenbedrijven / demobedrijven.
6. Samenwerking met ketenorganisatie Bionext, netwerk van veehouders via LBI, kennisvragen ophalen in de praktijk, aansluiting bij lopende/recent afgeronde projecten.
7. Geef ruimte voor de gebruikelijke aanpak in bio, namelijk participatief onderzoek, echte co creatie, en durf dan ook de boer als onderzoeker niet alleen in te schakelen maar ook fatsoenlijk daarvoor te belonen.
8. What's in it for me? Co-creatie werkt voor het verkrijgen van diepgaande inzichten, ook om onderzoek mogelijk te maken, met positieve benadering o.b.v. uitgangspunten.
9. Visie en focus is nodig. Niet enkel kijken naar CO2, maar breed kijken naar gezondheid van de leefomgeving en van de mensen.
10. Via biologische sectorpartijen om dicht bij de praktijk te blijven, waardoor een grotere effectiviteit.
11. Betrek organisaties die werken aan duurzame landbouw en agrariërs bij vraagstelling en geef hen ook een veel prominentere rol.

Aandachtspunt 12

Groene / agrarische opleidingen moeten biologische landbouw meenemen als vast onderdeel van het curriculum en zich niet alleen oriënteren op gangbare landbouw.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Beide stromingen uitleggen zonder waardeoordeel, want is historie, progressie etc.
2. Het onderwijs dient nog meer verweven te worden met andere onderwijsinstellingen in de samenleving. Maar onderwijs vanuit de bebouwde omgeving dient verbinding te stimuleren. We moeten van wij en zij naar samen!
3. Onderwijs verplichten dat basis biologisch landbouw moet zijn. Dus de rode draad.
4. Standaard opnemen in lespakket.

5. Baseer de opleiding in ecologie. Gebruik wetenschappelijke modellen zoals "Ecologische Voetafdruk" of "Planetaire Grenzen" en bekijk verschillende teeltsystemen met die bril. Laat de studenten de waterkwaliteit en insecten monitoren naast BIO/Natuur/chemisch landbouw studeren. Dan zien ze zelf wat werkt.
6. Niet alleen MBO/HBO/agrarisch, dit is belangrijk voor het hele onderwijs, dus ook voor biologie op PO/VO, voor aardrijkskunde, economie etc. En ook voor andere onderwijspartijen: denk aan IVN, musea, boerderijen zelf, zoals al boven genoemd WUR en Louis Bolk, (v)mbo's, hbo's (van commerciële economie tot de pabo) en de universiteit.
7. Niet eenzijdig focussen op biologische landbouw maar op de bodem en hoe bodems gezond te krijgen standaard opnemen in het agrarische onderwijs en daarbij ook meenemen regeneratieve landbouw, BD, permacultuur.
8. Onderwijspakketten samenstellen met gelijk bruikbare informatie voor de instellingen. Pool van gastdocenten met eigen specifieke kennis samenstellen.
9. Het is voor iedere Groene opleiding allereerst noodzakelijk dat ze zelf met een gedragen visie komen op het gebied van biologische landbouw. Vanuit die visie zullen de opleidingen dan zelf hun programma ontwikkelen waarmee ze zichzelf relevant maken voor een lichtgroene toekomst.

Aandachtspunt 13

Opleidingen in food (MBO en HBO) moeten kennis over biologische landbouw en biologische producten opnemen als verplicht leerdoel in hun opleiding.

Voorgestelde actiepunten om dit te realiseren:

1. Graag doen via vernieuwing van het onderwijs - voor mbo via CIV Groen. Voor de hbo graag CoE Groen gebruiken.
2. De opleidingen dienen vanuit het ankerpunt voor behoud van het natuurlijk kapitaal plaats te vinden. Daarbij gaat het dan niet primair over welke stroming of richting de goede is, maar om het behoud van het natuurlijk kapitaal.
3. Bijscholen huidige docenten en opleiden nieuwe docenten met als rode draad biologisch voedsel. Lessen in voedingsleer en koken.
4. Goed onderwijs laat de verschillende mogelijkheden zien en laat mensen zelf keuzes maken. Je moet daarom ook laten zien dat er alternatieven zijn, maar dat het een niet slechter of beter is.
5. Geef de studenten meer kennis rondom gezondheid en de duurzaamheidsuitdagingen zoals biodiversiteitsverlies, overbemesting en erosie. Laat ze beleven hoe verschillende teeltsystemen dit beïnvloedt.
6. Er ligt hier een mooie opgave voor het orgaan dat Curricula vaststelt.
7. Zowel voor de biologische sector als voor de instanties er om heen, zal het effectief zijn wanneer toetreders tot de arbeidsmarkt enig idee hebben van verschillen tussen gangbaar en biologisch. En voor meer specifiek onderwijs gaat het om kennis over biologische landbouw, biologische producten inclusief over biologische productie (voortbrengingsproces).
8. Goede contacten met de verschillende instellingen is heel belangrijk, maar vooral ook docenten die erachter staan en zich hierin willen verdiepen.

Stakeholderverdeling en interactiegraad dialoogronde ‘Verdiepen’

